

KARININKAI VYČIO KRYŽIAUS KAVALIERIAI

1919 - 1926

Vincas Ruzas

Mūsų istoriografijoje vis daugiau dėmesio skiriama 1918-1940 m. Lietuvos nepriklausomybės aktualijoms. Tyrinėjant to meto personalijas išskyla klausimų, susijusių su apdovanojimais ordinais ir medaliais. 2001 m. vasarą buvo išleista žinomo Lietuvos žurnalisto ir kolekcininko Viliaus Kavaliausko knyga "Už nuopelnus Lietuvai. 1918-1940 metų Lietuvos Respublikos ordinais ir medaliai". Ši knyga yra geriausias darbas apie Lietuvos faleristiką. Leidinyje publikuojama iki šiol neskelbta archyvinė medžiaga, taip pat apdovanojimų ženklai, kurie saugomi ne tik Lietuvos, bet ir užsienio muziejuose bei privačiose kolekcijose. Knygos autorius V. Kavaliauskas detaliai išdėstė Kryžiaus "Už Tėvynę" bei Vyties kryžiaus įsteigimo aplinkybes, apžvelgė kai kurių civilių asmenų bei žymesnių Lietuvos karininkų apdovanojimą antrosios rūšies Vyties kryžiumi. Ypač daug dėmesio skirta užsieniečių apdovanojimo klausimams. V. Kavaliausko duomenimis, pirmosios rūšies Vyties kryžiumi buvo apdovanota žmonių:

1-ojo laipsnio-1396 (1 užsienio pilietis),

2-ojo laipsnio-98,

3-iojo laipsnio-nebuvo apdovanota;

antrosios rūšies Vyties Kryžiumi buvo apdovanota žmonių:

1-ojo laipsnio-78 (iš jų 23 užsieniečiai),

2-ojo laipsnio-22 (Petras Šniukšta ir 21 užsienietis),

3-iojo laipsnio nebuvo apdovanotai.

Šio straipsnio autorius siekia bent iš dalies užpildyti mažiau tirtą karininkų apdovanojimo Vyties kryžiumi temą. Temai atskleisti panaudotas chronologinis principas. Toks principas sudaro galimybę parodyti karininkų apdovanojimą atskirais kovos už nepriklausomybę etapais: ko-

* Šis 1920 metų vasario mėnesį įsteigtas apdovanojimas iki 1930 m. buvo vadintas Vyties kryžiumi.-Red. past.

¹ Kavaliauskas V. Už nuopelnus Lietuvai. V. 2001. P. 63, 83

vas prieš bolševikus, bermontininkus, lenkus ir vidaus priešus. Per 1919-1923 m. laikotarpį pirmosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi buvo apdovanoti 222 karininkai. Labiausiai pasižymėję iš jų 37 karininkai buvo apdovanoti ir 2-ojo laipsnio Vyties kryžiumi. Antrosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanotas 51 karininkas ir karo valdininkas, o antrosios rūšies 2-ojo laipsnio Vyties kryžiumi buvo apdovanotas vienintelis karininkas-generolas leitenantas Petras Šniukšta.

LIETUVIŠKO APDOVANOJIMO ĮSTEIGIMAS

1918 m. vasario 16 d. buvo paskelbta Nepriklausoma Lietuvos valstybė. Reikėjo jėgos jai ginti ir saugoti. Į karo nualintą, dar vokiečių kariuomenės užimtą kraštą iš Rusijos pradėjo grįžti kovose užsigrūdinę lietuviai kariai. Jie savo jėgas paveda pradėjusiai kurtis Lietuvos valdžiai. Iš jų sudaromas kariuomenės branduolys, dėl kurio 1918 m. lapkričio 23 d. buvo išleistas pirmojo krašto apsaugos ministro prof. Augustino Volde-maro oficialus įsakymas. Valdžia kvietė savanorius, mobilizavo karininkus, šaukė naujokus, kurie stoji ginti nepriklausomybės. Kuriantis Lietuvos valstybei iš karto teko stoti į kovą su Rusijoje valdžią paėmusiais ir siekusiais ją įtvirtinti buvusioje carinėje imperijoje bolševikais.

Kovų su bolševikais metu imta galvoti apie pasižymėjusių karių apdovanojimus. Kol tokio ženklo nebuvo, vadai reikšdavo padėkas bendražygių akivaizdoje. Vyriausybė, atlikdama organizacinius valstybės kuriamuosius darbus, neturėjo laiko karių apdovanojimo ženklui kurti. Inicijatyvos ėmėsi pirmasis kariuomenės vadas generolas Silvestras Žukauskas. Jis 1919 m. gegužės 18 d. išleido įsakymą Nr. 6, kuriame paskelbė: "Ateityje viršininkai veikiančių kariuomenės dalių turi pristatinėti man per savo tiesioginius viršininkus kaip karininkus taip ir kareivius atsižymėjusius mūšyje dėl apdovanojimo ordinu, iki išleidimui kurio bus išduodamos nešiojimui sagos kilpelėje ordino kaspinėlis, šiuos pristatymus man užtvirtinus". Pirmieji raportai su pasižymėjusių karių sąrašais vyriausiajam karo vadui gen. S. Žukauskui buvo perduoti 1919 metų birželio mėnesį. Gen. S. Žukauskas peržiūrėdavo sąrašus, juos patvirtindavo, vykdavo į frontą ir pasižymėjusiems kariams pats prisegdavo kaspinėlius. Po to trumpa kalba kreipdavosi į kitus karius, pareikšdavo viltį, kad po kitų

kautynių turės laimę ir jie būti apdovanoti. Apdovanotųjų sąrašai buvo skelbiami dalių įsakymuose². Tokia buvo lietuviškų apdovanojimų užuomazga. Atkurti vieną apdovanojimo epizodą padeda Panevėžio bataliono vyr. pusk. Zarankos atsiminimai.

1919 m. birželio 28 - 29 d. Panevėžio rinktinę aplankė vyriausiasis karo vadas gen. S. Žukauskas, kuris pafrontėje įteikė apdovanojimų kaspinėlius kautynėse pasižymėjusiems karininkams ir kareiviams³. Pusk. Zaranka rašė, kad netoli Tamosonių kaimo bataliono būrys ant vieškelio, kuris ėjo nuo Subatės į Aserno muižę, turėjo laukti vyriausiojo Lietuvos kariuomenės vado generolo Silvestro Žukausko. Nuo Subatės pusės keldamas dulkes atvažiavo automobilis. Kai jis sustojo, iš jo išlipo generolas S. Žukauskas su keliais kitais karininkais. Generolas S. Žukauskas pasisveikino ir pasakė nedidelę kalbą, kurioje prašė nepadėti ginklo, kol bolševikai nebus išvyti iš Lietuvos, iškęsti drabužių, apavo ir maisto trūkumus. "Paskui išdalino Vyties Kryžiaus juosteles visiems atsižymėjusiems kareiviams ir karininkams, nes Vyties Kryžius dar nebuvo padarytas. Paskui jis paprašė, kad mes suriktumėm valio už Prezidentą Smetoną ir Krašto Apsaugos Ministerį⁴."

1919 m. liepos 30 d. Laikinoji Lietuvos vyriausybė paskelbė pirmą pasižymėjusių karių apdovanojimo įstatymą. Pagal šį įstatymą buvo įsteigtas Kryžius "Už Tėvynę". Įstatyme nustatyta trijų laipsnių kryžius teikti kareiviams ir karininkams už parodytą narsumą kovoje su priešais. Pirmojo ir antrojo laipsnio kryžiai - plieno, trečiojo laipsnio - žalvario. Įstatyme pateiktame apdovanojimo aprašyme pažymėta, kad visuose keturiuose kryžiaus kampuose yra užrašas: "už Tėvynę". Antrojo ir trečiojo laipsnių kryžių kaspinas turi metalinį ažuolo lapų vainiką. Kaspinas nustatytas gegužės 26 d. įstatyme. Nusipelnusieji šio apdovanojimo gavo teisę jį nešioti visur ir visada. Kryžiaus "Už Tėvynę" įstatymą pasirašė Valstybės Prezidentas A.Smetona ir Ministras Pirmininkas M.Sleževičius. Šio įstatymo pabaigoje Kryžius "Už Tėvynę" įvardijamas kaip ordinas - "Ordeno juosta nustatyta įstatymu iš š. m. gegužės mėn. 26 d."⁵

² Mjr. Ališauskas. Vyčio Kryžiaus ordinas // Kardas. 1938. Nr. 22. P. 510

³ Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918 - 1920. Čikaga. 1972. T I. P. 265

⁴ Vyr. pusk. Zaranka. Mano atsiminimai iš Lietuvos karų // Karys. 1923. Nr. 37. P. 422.

Atsiminimų autorius ne tiksliai apibūdino įteiktas juosteles. Kryžius "Už Tėvynę" ir Vyties Kryžius dar nebuvo įsteigti.

⁵ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 127. § 1. 1919 rugpjūčio 7 d., Kavaliauskas V. Už nuopelnus Lietuvai. V. 2001. P. 41

Pagal 1919 m. liepos 30 d. įstatymą įteisintas Kryžius "Už Tėvynę" susilaukė kritikos dėl formos. 1919 m. rugpjūčio 8 d. Valstybinė archeologijos komisija nutarė, jog toks Kryžius Lietuvai nebūdingas ir įteikė Ministrų kabinetui raštą, kuriame siūlė įteisinti šešių galų kryžių iš Vyčio skydo, kaip tinkamiausią lietuviškos simbolikos ir heraldikos formą, gyvavusią Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Komisijos rašte buvo rašoma: "šiandieną, kai sprendžiama kuriuo būdu papuošti krūtinės Tėvynės gynėjų, kurie su ginklu rankoje kovoja dėl Lietuvos atstatymo, Archeologinė komisija, karių paakinta ir prašoma, turi garbės kreiptis per p. Švietimo Ministerį į Lietuvos Vyriausybę, kreipdama dėmesį į reikalą pažymėti drąsių karžygių nuopelnus ne šios dienos ir greitomis sumanytais papuošimais, bet senais ir žilos senovės ženklais, kuriais eidami protėviai sudarė anais laikais galingą valstybę. Istorisku bei tradiciniu atžvilgiu patiektas šešių galų Kryžius-Lietuvos Vyties skydo ženklas visai atitinka, gyvenamam istoriskam momentui ir, tartum, jungia atskirus Lietuvos istorijos laikotarpius ir teikia naujam Valstybės periodui senos milžinų galybės simboli".⁶

Netrukus spaudoje savo nuomonę dėl apdovanojimo pareiškė anoniminis autorius "X", tikriausiai vienas iš Valstybinės archeologijos komisijos narių. Jo siūlymas sutampa su šios komisijos pristatytu raštu vyriausybei. 1919 m. rugpjūčio 14 d. "Kariškių žodyje" minėtas autorius rašė "taigi mūsų nuomone tas ženklas turi tam tikrų ypatybių: jis turi būti originahs, tautiškas, populeris, turi turėti valstybės reikšmę ir savo išvaizda turėti svarbumo bei rimtumo žymės ... nereikia sekti kitų valstybių ženklų pavyzdžiu...Jei imti kryžių, tai ne paprastą katalikišką, bet kryžių-ženklą nuo Vyties skydo".⁷

Tačiau turėjo praeiti tam tikras laiko tarpas, kol Valstybinės archeologijos komisijos siūlymai susilaukė Vyriausybės ir Prezidento pritirimo. Vyriausybė į Valstybinės archeologijos komisijos siūlymą patvirtinti šešių galų kryžių iš Vyčio skydo atsižvelgė 1919 m. rugpjūčio 8 d.

1919 m. lapkričio 26 d. Ministrų kabineto nutarimu buvo pakeista Kryžiaus forma. Lapkričio 30 d. Prezidentas A.Smetona patvirtino šešių galų kryžių, bet paliko pavadinimą "Už Tėvynę". Tačiau 1920 m. vasario 3 d. Prezidento įsakymu apdovanojimas buvo pavadintas Vyties kryžiumi.

⁶ Mjr. Ališauskas. Vyčio Kryžiaus ordinas // Kardas 1938. Nr. 22. P. 510

⁷ Kariškių žodis. 1919 rugpjūčio 14 d. Nr. 13. P. 103-104

Vyties kryžius buvo dviejų rūšių: pirmos - su kalavijais ir antros - be kalavijų. Abiejų rūšių Vyties kryžius buvo trijų laipsnių. Trečiasis laipsnis buvo laikomas aukščiausiu, pirmas-žemiausiu. Kryžių antroje pusėje buvo numatyta įrašyti numerį. Laipsniai žymimi žvaigždutėmis juostelėje⁸.

Apdovanotųjų Vyties kryžiumi teisės, pirmenybės, apdovanojimo juo ir jo atėmimo tvarka šiame įstatyme nebuvo paliesta. Tai buvo palikta ateičiai. Vis dėlto Vyties kryžius su kalavijais buvo skirtas fronto kariams, o be kalavijų - užnugario darbuotojams apdovanoti.

KOVOSE SU BOLŠEVIKAIS PASIŽYMĖJUSIŲ KARININKŲ APDOVANOJIMAS KRYŽIUMI "UŽ TĖVYNĘ".

1919 M. RUGPJŪTIS-1919 M. GRUODIS.

Praėjus trims savaitėms po Kryžiaus "Už Tėvynę" įsteigimo, 1919 m. rugpjūčio 22 d. Valstybės Prezidento įsakymu už narsumą mūšiuose 1-ojo laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę" buvo apdovanota pirmieji 220 kareivių ir karininkų. Iš 1-ojo pėstininkų pulko 9 karininkai: Petras Murnikas, Jonas Jackus, Vincas Šaudzis, Antanas Žemaitis, Julijonas Čaplikas, Adomas Treideris, Povilas Dundulis, Stasys Marcinkevičius ir Alfredas Šmidtas. Iš 2-ojo pėstininkų pulko apdovanota 16 karininkų: Emilijus Ginčas, Jonas Laurinaitis, Stasys Puzinas, Kazys Ramanauskas, Augustinas Kynas, Mikas Gaidelis, Jonas Samasionko, Jurgis Butkus, Alfonsas Linkevičius, Kazys Mockevičius, Jonas Kairiūnas (turi būti Kairiūnas), Juozas Barkauskas, Antanas Zubrys, Andrius Butkevičius, Jonas Petraitis ir Antanas Budrys. Iš Panevėžio bataliono apdovanota 8 karininkai: Julius Reikalas, Jonas Jurėnas (turi būti Jurėnas), Jonas Nastopka, Mikas Obiecanauskis, Aleksandras Žukauskas, Juozas Vidugiris, Mykolas Elisejevas ir Mykolas Kukinas. Iš Baltgudžių kuopos apdovanota 2 karininkai: Aleksandras Ružancovas ir Steponas Satygo. Iš Artilerijos pulko apdovanota 5 karininkai: Vytautas Kapčiukas, Petras Dočkus, Juozas Giedraitis, Bronius Paškevičius ir Matas Pečiulionis.

Iš viso 1-ojo laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę" apdovanota 40 karininkų.

2-ojo laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę" apdovanoti 3 karininkai: iš 2-ojo pėstininkų pulko - Antanas Zubrys ir Antanas Budrys, iš Panevėžio bataliono-karininkas Aleksandras Žukauskas.

⁸ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 234. § 1. 1920 m. vasario 8 d. ; Gaidukaitė R. Vyčio Kryžiaus ordinas // Vakarinės naujienos. 1993 m. liepos 7 d. P. 9, Kavaliauskas V. Už nuopelnus Lietuvai. V. 2001. P. 51

Šio laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę" buvo apdovanoti ir trys kareiviai⁹.

Pirmame apdovantųjų sąrašė nėra pirmojo žuvusio už Lietuvos laisvę karininko Antano Juozapavičiaus. Jo žygdarbis buvo įvertintas 1922 m. Pasižymėjęs ir didvyriškai žuvęs kovoje su bolševikais 1919 m. vasario 13 d. 1-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko karininkas Antanas Juozapavičius Lietuvos Prezidento A. Stulginskio 1922 m. gruodžio 8 d. įsakymu Nr. 133 buvo apdovanotas pirmosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi Nr. 1162¹⁰.

1919 m. rugpjūčio 22 d. Valstybės Prezidento įsakymu buvo įteisinti generolo S. Žukausko anksčiau suteikti apdovanojimai. Vėliau pasižymėjusieji kariai buvo apdovanojami tik Respublikos Prezidento įsakymais.

Apie Panevėžio bataliono karininkų nuopelnų įvertinimą Kryžiumi "Už Tėvynę" rašė šio bataliono karininkas Juozas Urbšys. Panevėžio bataliono karininkai pirmiausia pasižymėjo Panevėžio išlaisvinimo operacijoje (1919 m. gegužės 17 d.-23 d.). Iki Panevėžio išvadavimo iš bolševikų Lietuvos kariuomenė savarankiškai didesnių puolimų be vokiečių pagalbos nevykdė. Tai buvo pirmas savarankiškas didelis Lietuvos kariuomenės puolimas. Šioje operacijoje iniciatyvą parodė Panevėžio batalionas¹¹.

Kryžiumi "Už Tėvynę" buvo pagerbtas vienas iš pirmųjų žuvusių šioje operacijoje Lietuvos karininkų Jonas Nastopka¹². Jis žuvo 1919 m. gegužės 18 d. kautynėse prieš bolševikus ties Jeriškais prie Ramygalos. Kryžių "Už Tėvynę" pakeitus į Vyties kryžių, už pasižymėjimą kautynėse karininkas Jonas Nastopka buvo apdovanotas 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi su kalavijais Nr. 8. Apdovanojimas vėliau buvo įteiktas jo motinai Olgai Nastopkienei¹³.

⁹ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 155. § 1. 1919 m. rugsėjo 30 d.; Kariškių žodis. 1919. Nr. 31. P.240

¹⁰ Įsakymas kariuomenei Nr. 7. § 2. 1923 m. sausio 9 d.; Karys 1923. Nr. 4. P. 50

¹¹ Urbšys J. Trumpa Panevėžio bataliono veikimo apžvalga kariaujant 1919 m. su bolševikais Latvijos teritorijoje // Karys. 1922 m. birželio 3 d. Nr. 22. P. 259

¹² Kariškių žodis. 1919 Nr. 4. P. 27

¹³ Karys. 1929 m. Nr. 26. P. 438-439

Lietuvos daliniams kovojant latvių žemėje Panevėžio bataliono 5 kuopos būrys, birželio 22 d. žvalgydamas įsiveržė į Dūkštą. Bolševikams pradėjus pulti, buvo atsitraukta į pirmines pozicijas. Šioje žvalgyboje pasižymėjo Panevėžio bataliono karininkai Jonas Jurėnas ir Mikas Obiecauskas. Šio bataliono vadas Jonas Variakojis, karininkai Aleksandras Žukauskas, Mykolas Elisejevas ir Mykolas Kukinas pasižymėjo liepos 6-12 d. vykusioje operacijoje¹⁴.

Sumanumą ir kovingumą rodė mūsų artileristai. Karininkas Matas Pečiulionis buvo apdovanotas už atimtus ginklus-patranką ir 7 kulkosvaidžius Anykščių-Kurklių mūšyje gegužės 18 d. M. Pečiulionis šią patranką tuojau panaudojo mūšyje. (Vėliau patranka buvo perduota į Karo muziejų.)¹⁵

1919 m. liepos 12 d. vaduojant Salako miestelį pasižymėjo artilerijos pulko karininkas Bronius Paškevičius. Jis prieš apšaudomas sutvarkė telefono ryšį ir baterijos ugnimi laiku sustabdė puolantį priešą. Taigi pėstininkai beveik be nuostolių atsikovojo Salako miestelį. Karininkas Bronius Paškevičius už tai pelnė pirmąjį savo apdovanojimą¹⁶.

1919 m. rugpjūčio 22 d. įsakymu buvo apdovanota kareivių ir puskarininkių ir iš kitų dalinių: Marijampolės ir Joniškėlio batalionų bei 1-ojo raitelių pulko. Apdovanojimai rodė jaunos besikuriančios Lietuvos kariuomenės pirmus laimėjimus. Karinėse operacijose prieš bolševikus atsiskleidė Lietuvos karininkų sugebėjimai per trumpą laiką paruošti ir išmokyti karius kovos meno, sumaniai parengti operatyvinius mūšių planus, kad būtų įveiktas dažnai daug stipresnis priešas.

1919 m. rugpjūčio 24 d. prasidėjo paskutinė operacija prieš bolševikus. 2-ojo pėstininkų pulko kpt. E. Noreika su pirmąja ir aštuntąja kuopomis išvijo bolševikus iš Kuklių kaimo ir įsiveržė į priešą užnugarį. Rugpjūčio 27 d. pirmasis ir trečiasis batalionai kovėsi ties Rautensee dvaru, o antrasis batalionas-ties Gudų kaimu. Puolimo metu ties Rautensee dvaru žuvo karininkas Antanas Sinickis. Rugpjūčio 28 d. pulkas jau kovėsi Latvijos žemėse, o rugpjūčio 30 d. pasiekė Kalkūnų dvarą ir stotį.

¹⁴ Panevėžio bataliono veikimo aprašymas // Mūsų žinynas. 1920 Nr. 1 P. 94-98

Urbšys J. Trumpa Panevėžio bataliono veikimo apžvalga kariaujant 1919 m. su bolševikais Latvijos teritorijoje // Karys. 1922 m. birželio 3 d. Nr. 22. P. 259

¹⁵ Rudokas J. Prarastieji lietuvių talentai. V 2001. P. 176

¹⁶ Kareivis Lietuvos gynėjas. K. 1926. P. 51

Kautynėse narsūs ir sumanūs buvo šie karininkai: J. Laurinaitis, A. Butkevičius, J. Motiejūnas-Valevičius, K. Butleris, E. Noreika, A. Siniškis, J. Andriūnas, V. Žutautas ir M. Jakobsonas. 1919 m. rugpjūčio 26 d. puolimo Daugpilio fronte metu žuvo 2-ojo pulko 9-osios kuopos vadas. Kuopai vadovauti pradėjus Juozui Andriūnui, kuopa naktį prie Grenzos kaimo puolė bolševikus ir juos sumušė. J. Andriūno vadovaujama kuopa rugpjūčio 28 d. išvijė bolševikus ir iš Neu Šventės bei aplinkinių kaimų¹⁷.

2-asis pėstininkų pulkas už veiksmus prieš bolševikus gavo vyriausiojo kariuomenės vado generolo S. Žukausko padėkai¹⁸.

Rugpjūčio 31 d.-rugsėjo 2 d. nepaprastai sunkiai kovota dėl svarbaus strateginio punkto-Kalkūnų stoties, esančios keli kilometrai nuo Daugpilio. Ją atkovojo Lietuvos kariuomenė. Netrukus, rugsėjo 11 d., Tarybų Rusijos vyriausybė pasiūlė pradėti taikos derybas. Kovoms su bolševikais pasibaigus, buvo įvertinti visų karinių dalinių vadai, kurių sėkmingas vadovavimas priartino pergalę Dauguvos fronte. Už pasiektą pergalę pirmiausia buvo pagerbtas vyriausiasis kariuomenės vadas generolas Silvestras Žukauskas. Valstybės Prezidentas A. Smetona 1919 m. rugsėjo 13 d. paskelbė įsakymą:

"Jo Ekscelencijai
Vyriausiam Kariuomenės Vadui
Generolui Žukauskui

Paskutiniai mūsų narsios kariuomenės mūšiai su priešininku kurie nuo rugpjūčio 26 d. š. m. ėjo visu Dauguvos frontu 120-ties kilometrų platumo, Tamstai, Ponai Generolai vadovaujant, pasibaigė visišku mūsų laimėjimu. ... Visa Lietuva dėkinga Tamstai, Ponai Generolai ir visiems savo sūnums-Dauguvos narsuoliams, kurie Tamstos vedami, išvadavo tėvų žemę ir jos gyventojus iš rusų bolševikų jungo Gi už rugpjūčio Dauguvos mūšį ženklinu Tamstą Ponai Generolai, trečiojo ir antrojo laipsnio Lietuvos karžygių kryžiumi"¹⁹.

1919 m. spalio 9 d. Valstybės Prezidento įsakymu Nr. 255 už parodytą narsumą kovose su bolševikais Kryžiumi "Už Tėvynę" buvo apdova-

¹⁷ Indrašius V. Nepriklausomybės kovų riteriai // Gimtinė. 1997 m. kovo 1-31 d. Nr. 3. P.1.

¹⁸ Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918-1920. V. 1998. P. 240

¹⁹ Vyriausiojo Karo Vado įsakymas Nr. 35. 1919 m.; CVA F 384. Ap. 2. B. 572 (ld.) Lietuvos 34

nota vyriausioji Lietuvos kariuomenės vadovybė. 1-ojo laipsnio kryžiumi "Už Tėvynę" buvo apdovanota 10 karininkų:

1-osios brigados vadas karininkas Pranas Liatukas, 2-osios brigados vadas karininkas Stasys Nastopka, 1-ojo pėstininkų pulko vadas karininkas Kazys Ladyga, 2-ojo pėstininkų pulko vadas karininkas Vincas Glovackis, Vilniaus bataliono vadas karininkas Kazys Škirpa, Panevėžio bataliono vadas karininkas Jonas Variakojis, Joniškėlio bataliono vadas karininkas Aleksandras Jakaitis, Ukmergės batalono vadas karininkas Jurgis Kubilius, instruktorius pulkininkas Maksimas Katche, pulkininkas Konstantas Kleščinskas.

2-ojo laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę" apdovanoti: 1-ojo pėstininkų pulko vadas karininkas Kazys Ladyga, Marijampolės bataliono vadas karininkas Jurgis Butkus, Panevėžio bataliono vadas karininkas Jonas Variakojis, instruktorius pulkininkas Maksimas Katche²⁰.

Buvo ruošiamasi apdovanoti ne tik vadus, bet ir karius bei aukštesnius karininkus. Kariuomenės dalyse buvo toliau renkama medžiaga apie pasižymėjusius kovose su bolševikais. 1919 m. spalio 30 d. Valstybės Prezidento įsakymu už narsumą mūšiuose su priešų 1-ojo laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę" buvo apdovanota didelė kareivių ir karininkų grupė-341 asmuo. Iš jų Marijampolės bataliono 6 karininkai: Genrikas Songinas, Liudas Žukauskas, Aleksandras Šimkus, Vosylius Gelgermanas, Jonas Banevičius, Juozas Lanskoronskis. Iš Joniškėlio bataliono 2 karininkai: Valerijonas Umbrasas ir Jurgis Gorodeckis. Iš 2-ojo pėstininkų pulko 6 karininkai: Jonas Motiejūnas-Valevičius, Konstantas Butleris, Eduardas Noreika, Antanas Sinickis, Juozas Andriūnas ir Vladas Žutovtas. Iš 1-osios baltgudžių kuopos-2 karininkai: Jurgis Plisko ir Povilas Lasinskis. Iš Vilniaus bataliono-2 karininkai: Antanas Jakštas ir Pranas Kabaila. Iš viso 1-ojo laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę" apdovanota 18 karininkų.

2-ojo laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę" apdovanoti 2 karininkai iš Marijampolės bataliono: Alfonsas Sinkevičius ir Jonas Kairiūnas ir 2 karininkai iš 2-ojo pėstininkų pulko: Jonas Laurinaitis ir Andrius Butkevičius²¹.

Kryžiumi "Už Tėvynę" apdovanotas karininkas Antanas Sinickis žuvo 1919 m. rugpjūčio 26 d. latvių žemėje ties Rautenzės dvaru²². Kari-

²⁰ Lietuvos kariuomenei įstatymas Nr. 175. § 10. 1919 m. spalio 25 d.; Kariškių žodis. 1919. Nr. 31. P. 241-242

²¹ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 183. § 1. 1919 m. lapkričio 16 d.

²² Atspindžiai. 1922 m. gegužės mėn. P. 4; Kardas. 1934 m. Nr. 19. P. 376.

ninkas Jurgis Plisko su gudų batalionu kovėsi prieš bolševikus Daugpilio fronte ir žuvo 1919 m. rugpjūčio 28 d.²³ Karininkas Valerijonas Umbrasas pasižymėjo kovose su bolševikais, ypač mūšyje ties Ilukšta²⁴. Už pasižymėjimą dar 1919 m. balandžio mėnesį mūšyje ties Strošiūnais I apdovanoti du karininkai kuopų vadai-Pranas Kabaila ir Antanas Jakštas.²⁵

Surinkus daugiau medžiagos apie pasižymėjusius kovose su bolševikais karius, buvo išleistas dar vienas įsakymas dėl apdovanojimo.

1919 m. gruodžio 6 d. Valstybės Prezidento įsakymu už pasižymėjimą mūšiuose 1-ojo laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę" buvo apdovanoti 173 kareiviai ir karininkai. Iš jų iš 1-ojo pėstininkų pulko-16 karininkų: Bronius Bilminas, Mikas Rėklaitis, Stasys Bagdonas, Jonas Bartoševičius, Jonas Zolotorius, Adomas Džiuvė, Petras Zablockas, Jonas Bužinskas, Ottas Durcholcas (Otto Durcholc), Mikas Repšys, Vladas Ikamas, Juozas Plentas, Petras Daukšys, Antanas Povilaitis, Jurgis Sidaravičius ir Vladas Skorupskis.

Iš 3-ojo pėstininkų pulko-karininkas Ignas Musteikis, iš Ukmergės bataliono-4 karininkai: Silvestras Leonas, Bronius Vincas Aleksandravičius, Stasys Rekašius ir Petras Jurgaitis.

Iš Vilniaus bataliono-3 karininkai: Vytautas Bagdanavičius, Mikas Micevičius ir Stasys Raštikis. Iš 1-ojo raitelių pulko-2 karininkai: Henrikas Goštautas ir Albertas Šileris, o iš 1-ojo artilerijos pulko-karininkas Justinas Kibirkštis.

Iš viso 1-ojo laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę" apdovanoti 27 karininkai.

2-ojo laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę" apdovanoti 4 karininkai. Iš 1-ojo pėstininkų pulko-Povilas Dundulis ir Stasys Marcinkevičius, iš 1-ojo artilerijos pulko-Matas Pečiulionis ir Bronius Paškevičius²⁶.

Karininkas Jurgis Sidaravičius kovėsi su bolševikais Zarasų fronte ties Salaku ir Antaliepte ir žuvo kautynėse 1919 m. rugpjūčio 24 d. netoli Balčių dvaro bolševikams užpuolus jo būrį. Apdovanotas po mirties²⁷.

²³ Kardas. 1934 m. Nr. 17. P. 333

²⁴ Atspindžiai. 1921. Nr. 2, sausio mėn. P. 5

²⁵ Butkus S. 5 - sis pėstininkų didžiojo Lietuvos Kunigaiščio Kęstučio pulkas // Karo archyvas, 1925. T. 1. P. 158 - 159; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918 - 1920. V. 1998. P. 263 - 264

²⁶ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 202. § 1. 1919 m. gruodžio 9 d.

²⁷ Iš a. a. karūžo J. Sidaravičiaus biografijos // Kariškių žodis. 1919 Nr. 20. P. 157-158; Kardas. 1934 m. Nr. 22. P. 447

5-ojo pėstininkų pulko 3-iosios kuopos vadas karininkas Vytautas Bagdanavičius apdovanotas už tai, kad jo kuopa įvykdžiusi drąsų puolimą pirmoji įžengė į Ežerėnus ir užėmė pavestąjį pozicijos barą. Mūšių metu V. Bagdanavičius buvo lengvai sužeistas, tačiau liko rikiuotėje²⁸.

Karininkas Mikas Micevičius buvo apdovanotas už 1919 m. rugpjūčio 23-24 d. bolševikų atramos punkto-Mažvilių užėmimą^{29*}.

Karininkas Stasys Raštikis, būdamas puskuopės vadu, 1919 m. rugpjūčio 26 d. sukėlė sąmyšį tarp priešo ties Svilčiko palivarku³⁰.

Antrą kartą kryžiumi "Už Tėvynę" buvo apdovanoti artilerijos karininkai M. Pečiulionis ir B. Paškevičius. M. Pečiulionis-už Turmanto ir Kaukonių išvadavimą*. Karininkas Bronius Paškevičius buvo apdovanotas už tai, kad 1919 m. rugpjūčio 25 d. sunkiomis ir gyvybei pavojingomis sąlygomis taip suorganizavo baterijos šaudymą, kad priešą privertė trauktis³².

KOVOSE SU BERMONTININKAIS PASIŽYMĖJUSIEJI KARININKAI.

Prasideda apdovanojimai vyties kryžiumi

1919 m. liepos pabaigoje į Šiaurės Lietuvą įsiveržė pirmieji vokiečių ir rusų baltagvardiečių, vadinamųjų bermontininkų, daliniai. Spalio mėnesio pradžioje jie užėmė Šiaulius, o iki lapkričio vidurio-Biržus, Radviliškį, Linkuvą, Viduklę, Raseinius, Jurbarką. 1919 m. spalio 3 d. Valstybės Prezidento įsakymu Nr. 256 už narsumą, ištvermę ir pavyzdinę pareigų ėjimą bermontininkų užimtoje teritorijoje 1-ojo laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę" buvo apdovanotas Šiaulių komendantas karininkas Adolfas Birontas³³.

²⁸ CVA. F 929. Ap. 3. B. 16. L. 43

²⁹ CVA. F 929 Ap. 3. B. 16. L. 43 »

³⁰ CVA. F 929. Ap. 3. B. 16. L. 44

³¹ Rudokas J. Prarastieji lietuvis talentai. V 2001. P. 177

³² Kareivis Lietuvos gynėjas. K. 1926. P. 51

³³ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 175. § 11. 1919 m. spalio 25 d. ; Kariškių žodis. 1919. Nr. 31. P. 242

Pagrindiniai Lietuvos kariuomenės mūšiai su bermontininkais prasidėjo 1919 m. lapkričio 21 d.

1-asis ir 2-asis pėstininkų pulkai kovojo Radviliškio rajone. Radviliškį puolė 2-ojo pėstininkų pulko mjr. J. Motiejūno-Valevičiaus vadovaujamas 1-asis batalionas. Atakos metu buvo sunkiai sužeisti leitenantai Serafinas Oželis ir Petras Urbakonis. Netrukus abu mirė³⁴.

Lapkričio 22 d. į kautynes su bermontininkais įsijungęs 1-asis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas po 14 valandų mūšio atkovojo Radviliškį. Šiose kautynėse narsumu ir sumanumu pasižymėjo pulko vadas mjr. V. Skorupskis bei karininkai: mjr. V. Saudzis, kpt. K. Sprangauskas, kpt. S. Marcinkevičius, kpt. A. Šmidtas, vyr. ltn. N. Zabulionis, vyr. ltn. P. Norkūnas, vyr. ltn. A. Ambraziejus, ltn. A. Treideris.

Meškuičių apylinkėse, tarp Joniškio ir Šiaulių, kovojo 4-asis pėstininkų pulkas, vadovaujamas karininko J. Variakojo. Dešiniajame sparne kovėsi 5 kuopa. Mūšio metu buvo mirtinai sužeistas kuopos vadas karininkas Karolis Hofmanas.

Kautynėse su bermontininkais pasižymėjo 5-ojo pėstininkų pulko 4-osios kuopos vadas vyr. ltn. Pranas Grigas. Jo vadovaujama kuopa 1919 m. lapkričio 20 d. atkovojo Šiaulaičių ir Vaitkaičių kaimus, paėmė iš priešų didelį kiekį amunicijos, lapkričio 22 d. iš bermontininkų atsikovojo garvežį ir vagoną. Visuose šiuose susirėmimuose asmeninę drąsą rodė vyr. ltn. Pranas Grigas³⁵. Pasibaigus kovoms su bermontininkais, prasidėjo labiausiai pasižymėjusių kareivių, puskarininkų ir karininkų apdovanojimas Kryžiumi "Už Tėvynę".

Atskiru įsakymu buvo įvertinti mjr. Vlodo Skorupskio nuopelnai.

1920 m. sausio 20 d. Valstybės Prezidento A. Smetonos įsakymu laikinai einantis 1-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko vado pareigas majoras Vladas Skorupskis už pasižymėjimą Radviliškio mūšyje, buvo apdovanotas 2-ojo laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę"³⁶.

1920 m. sausio 22 d. Valstybės Prezidento įsakymu už pasižymėjimą mūšiuose su priešais 1-ojo laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę" buvo apdovanojami 59 kareiviai ir karininkai. Iš jų iš 1-ojo artilerijos pulko: kpt. Vytau-

34 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918-1920. V. 1998. P. 241

35 CVA. F929. Ap. 3. B. 16. L. 44; Karys. 1939 m. Nr. 9. P. 282

36 Įsakymas kariuomenei Nr. 227. § 2. 1920 m. sausio 27 d.

tas Landsbergis, 2-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulko ltn. Kazys Ališauskas, ltn. Petras Urbakonis, puskarininkis, einantis karininko pareigas, Serafinas Oželis (po mirties), karininkas Bronius Draugelis; 4-ojo pėstininkų pulko: vyr. ltn. Karolis Hofmanas (po mirties), vyr. ltn. Emilius Villeris, karininkas Romualdas Vaitkevičius; 5-ojo pėstininkų pulko-vyr. ltn. Pranas Grigas. Iš viso 1-ojo laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę" apdovanoti 9 karininkai.

2-ojo laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę" apdovanoti 2-ojo didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulko kpt. Jonas Petraitis, 1-ojo artilerijos pulko kpt. Juozas Giedraitis, 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaiščio Margio pulko vyr. ltn. Juozas Barkauskas³⁷.

1920 m. sausio 22 d. Valstybės Prezidento įsakymas dėl apdovanojimų nepalietė kitų pasižymėjusių karių, todėl prireikė dar vieno įsakymo. Jame pasižymėję kovose turėjo būti apdovanoti ne Kryžiumi "Už Tėvynę", bet Vyties kryžiumi. 1920 m. pradėjus apdovanoti Vyties kryžiumi atsirado netikslumas. Vietoje žodžių "su kalavijais", "be kalavijų" kaip numatyta įstatyme, įsakymuose buvo rašoma "Vyties Kryžius su kardais", "Vyties Kryžius be kardų". Ši tradicija buvo tokia stipri, kad net persidavė į 1927 m. ir 1930 m. įstatymus. Iš tikrųjų Vyties kryžiaus ženkle vaizduojami ne kardai, o kalavijai*.

Jau 1920 m. vasario 13 d. Valstybės Prezidento įsakymu už pasižymėjimą mūšiuose su priešu 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanoti 42 kareiviai ir karininkai: 1-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko kpt. Kazys Sprangauskas, vyr. ltn. Napoleonas Zabulionis, vyr. ltn. Vincas Kindurys, ltn. Edvardas Rulinskas, 3-iojo pėstininkų pulko vyr. ltn. Teodoras Šostakas, Artilerijos pulko 4-osios baterijos ltn. Vincas Jasulaitis.

2-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanotas 1-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino pulko mjr. Vincas Šaudzis³⁸. Visi buvo apdovanoti 1-osios rūšies Vyties kryžiumi, nors įsakymo rengėjai to ir nenurodė.

* Straipsnio autorius, nenorėdamas keisti dokumentų dvasios, paliko įsakymuose vartojamus pavadinimus nepakeistus.

³⁷ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 230. § 1. 1920 m. sausio 29 d.; Kariškių žodis. 1920 Nr. 8. P. 63.

³⁸ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 243. § 1. 1920 m. vasario 18 d.; Kariškių žodis. 1920. Nr. 11. P. 95.

Ltn. V. Jasulaitis buvo pristatytas apdovanoti 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi su kardais už kautynėse Jogėlaičių kaime sunaikintą bermontininku sunkiųjų kulkosvaidžių kuopą³⁹. Vyr. ltn. T. Sostakas buvo apdovanotas už pasižymėjimą kovose su bolševikais Daugpilio fronte.

1920 m. balandžio 12 d. paskelbtas Laikinai einančio vyriausiojo kariuomenės vado pareigas generolo leitenanto Galvydžio-Bykausko įsakymas Nr. 298, kuriuo remiantis 1920 m. vasario 3 d. Prezidento įstatymu anksčiau apdovanoti Kryžiumi "Už Tėvynę" buvo laikomi apdovanotais Vyties kryžiumi: "Kariškius "Lietuvos Kariuomenei" įsakymų Nr. 155; 175 §10,11; 183; 202, 227 §2 ir 230 apdovanotus Kryžiumi "Už Tėvynę" laikyti nudovanotais "Vyties Kryžiumi". Pamatas: "Lietuvos Kariuomenei" įsakymas Nr. 234 §1"⁴⁰.

Po kovų su bolševikais, bermontininkais ir vidaus priešais buvo paskelbta naujų įsakymų dėl apdovanojimų.

1920 m. balandžio 7 d. Valstybės Prezidento A. Smetonos įsakymu už pasižymėjimą mūšiuose su priešu 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanota 10 kareivių ir karininkų.

Vyties kryžiumi su kardais apdovanoti autobataliono vyr ltn. Sergejus Fanstilis (už pasižymėjimą malšinant sukilimą Kaune; apie S. Fanstilį žr. toliau), 2-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulko kpt. Stasys Dabulevičius, Mažeikių miesto ir apskrities karo komendantas vyr. ltn. Jonas Šlepetys.⁴¹

1920 m. gegužės 12 d. Prezidento įsakymu už pasižymėjimą mūšiuose 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi su kardais apdovanotas 9-ojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko ltn. Pranas Pučekas⁴².

PARODŽIUSIEJI NARSUMĄ KOVOJE SU VIDAUS PRIEŠAIS-MALŠINANT PANEMUNĖS SUKILIMĄ

Vienas iš kritiškų atsikuriančios Lietuvos valstybės gyvenimo momentų buvo Panemunės kareivių sukilimas Kaune 1920 m. vasario 21-23 d. Pane-

³⁹ CVA F 930. Ap. 5. B. 1045. L. 1; Jasulaitis V. Lietuvos kariuomenės artilerijos pulkininkas Vincas Jasulaitis. V. 1998. P. 7, 30, 35

⁴⁰ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 298. § 12. 1920 m. balandžio 12 d.

⁴¹ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 300. § 2. 1920 m. balandžio 14 d.

⁴² Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 335. § 2. 1920 m. gegužės 21 d. 113

munės sukilimo organizatorių tikslas buvo pasinaudojus sunkia ekonomine ir politine Lietuvos padėtimi nuversti vyriausybę ir sugriauti atsikuriančios nepriklausomos Lietuvos valstybę.

Pagrindinę kovos prieš sukilimą atramą sudarė 8-ojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko ir 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko kareiviai ir karininkai, parodę ištikimybę Lietuvos valstybei.

1920 m. gegužės 12 d. Valstybės Prezidento A. Smetonos įsakymu už pasižymėjimą malšinant sukilėlius Kaune 1920 m. vasario 21-23 d. Vyties kryžiumi su kardais apdovanoti 26 kareiviai ir karininkai. 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanotas 8-ojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko ltn. Pranas Maželis.

2-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanoti 8-ojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko kpt. Petras Jurgaitis ir 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko ltn. Vosylius Gelgermanas⁴³.

Praėjus keliems mėnesiams, 1920 m. rugsėjo 1 d., einančio Respublikos Prezidento pareigas A. Stulginskio įsakymu už pasižymėjimą 1920 m. vasario 21-23 d. malšinant Kaune sukilėlius 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi su kardais apdovanotas 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko vyr. ltn. Jurgis Kenigšteteris⁴⁴. 1919 m. gruodžio 1 d. buvo įsteigtas autobatalionas. Sukilimo metu dalis bataliono kareivių dalyvavo vykusiuose neramumuose. Bataliono vadui S. Fanstiliui su ištikimais kareiviais pavyko išvaikyti sukilėlius, o dalį jų suimti. Už pasižymėjimą malšinant sukilimą S. Fanstilis buvo apdovanotas 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi su kardais⁴⁵. (Žr. 1920 m. balandžio 7 d. Valstybės Prezidento A. Smetonos įsakymą).

KOVOSE SU LENKAIS PASIŽYMĖJUSIEJI KARININKAI

Nuo 1919 m. balandžio iki 1920 m. rudens lenkų kariuomenė brovėsi vis gilyn į Lietuvos teritoriją. 1920 m. balandžio mėnesį lenkai visas jėgas nukreipė į frontą prieš bolševikus, todėl Lietuvos sargybų puldinė-

⁴³ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 335. § 1. P. 1. 1920 m. gegužės 21 d.

⁴⁴ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 423. § 6. 1920 m. rugsėjo 3 d.

⁴⁵ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 300. § 2. 1920 m. balandžio 14 d.; Vyr. ltn. Petrauskas. Auto batalionas // Mūsų žinynas. T 15. P. 304

jimai susilpnėjo. Tačiau bolševikai perėjo į puolimą ir lenkai buvo priversti trauktis. Kai rusų-lenkų karo veiksmai priartėjo prie Lietuvos ribų, Lietuvos vyriausybė paskelbė neutralitetą. 1920 m. liepos 12 d. buvo pasirašyta Lietuvos taikos sutartis su Sovietų Rusija. Vilnių užėmė bolševikai, vykdydami sutartį, ją perdavė Lietuvai. 1920 m. rugpjūčio 16-19 d. prie Vyslos bolševikai buvo sumušti ir priversti bėgti. Rugpjūčio 28 d. lenkų kariuomenė užėmė Lietuvos kariuomenės kontroliuotą Augustavą, o rugpjūčio 30-31 d.-Suvalkus ir Seinus. 1920 m. rugsėjo 2 d. Lietuvos kariuomenės vadovybė sutelkusi daugiau jėgų pradėjo puolimą. Operacijai vadovavo 2-osios pėstininkų divizijos vadas pik. V. Grigaliūnas-Glovackis. Puolė 2-asis, 5-asis, 8-asis ir 10-asis pėstininkų pulkai. Buvo atkovoti Seinai, Lipskas, pasiektas Augustavas ir Suvalkų miestas. Lenkams perėjus į kontrpuolimą, mūsų kariuomenė atsitraukė. Lenkai Augustavo miškuose sutelkė dideles jėgas naujam puolimui. Rugsėjo 22 d. prasidėjusio puolimo metu labiausiai nukentėjo mūsų kariuomenės 2-asis ir iš dalies 8-asis pėstininkų pulkai. Rugsėjo 29 d. Suvalkuose prasidėjus lietuvių ir lenkų deryboms karo veiksmai buvo sustabdyti. Tačiau lenkai, pasirašę Suvalkų sutartį, ją netrukus sulaužė-užgrobė Vilnių. Sunkiuose mūšiuose su lenkais didvyriškumo pavyzdžius parodė mūsų kariai ir karininkai⁴⁶. Legendiniu tapo kpt. Vinco Vitkausko vadovaujamo bataliono žygis iš apsupties Gardino fronte 1920 m. rugsėjo 23-30 d. Per 7 dienas batalionas, nuėjęs 310 km per priešo užimtą teritoriją, pasiekė savuosius⁴⁷.

1920 m. rugsėjo 1 d. einančio Respublikos Prezidento pareigas A. Stulginskio įsakymu už pasižymėjimą mūšiuose su priešais Vyties kryžiumi su kardais apdovanota 11 kareivių ir 1 karininkas. 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanotas 3-iojo pėstininkų Vytauto didžiojo pulko vyr. ltn. Antanas Ugianskis⁴⁸. Apdovanojimo jis nusipelnė už pasižymėjimą ir sumanumą mūšyje su lenkais prie Vaitkuškio ir kitose kautynėse⁴⁹.

1920 m. spalio 2 d. einančio Respublikos Prezidento pareigas A. Stulginskio įsakymu už pasižymėjimą mūšiuose su priešais 1-ojo laipsnio

⁴⁶ Lietuvių enciklopedija. T. XV (2 - ašis leidimas) V. 1991. P. 99?

⁴⁷ Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918-1920. V. 1998. P. 283-285

⁴⁸ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 423. § 3. 1920 m. rugsėjo 3 d.

⁴⁹ Majoras Ružancovas. A. a. vyr. ltn. Antanas Ugianskis // Karys. 1922 birželio 17 d. Nr. 24. P. 182

Vyties kryžiumi su kardais apdovanota 15 kareivių ir karininkų. Tarp jų trys aviacijos dalies leitenantai: Jurgis Dobkevičius, Juozas Pranckevičius ir Juozas Kumpis bei ltn. Eduardas Berentas iš Vilniaus miesto ir apskrities komendantūros⁵⁰.

1920 m. spalio 9 d. lenkams sulaužius Suvalkų sutartį ir užėmus Vilnių, mūsų kariuomenė buvo priversta trauktis. Tačiau Širvintų-Giedraičių linijoje lenkai buvo sustabdyti, o vėliau ir sumušti. Šį ruožą atkakliai gynė 7-asis pėstininkų žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulkas, kuris buvo puolamas daug gausesnių želigovskininkų jėgų. 7-ojo pėstininkų žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulko karių ir karininkų nuopelnai buvo įvertinti. 1920 m. lapkričio 19 d. einančio Respublikos Prezidento pareigas A. Stulginskio įsakymu už pasižymėjimą mūšiuose su priešu pirmosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanoti 24 kareiviai ir karininkai. Tarp apdovanotųjų buvo ir 8 karininkai iš 7-ojo pėstininkų žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulko: kapitonas Vincas Vitkauskas ir Petras Tarasenko, vyr. leitenantai Teodoras Balnas ir Dimitrijus Katasonovas, leitenantai Juozas Černius, Jeronimas Matelis, Antanas Štatas ir Sergejus Chamanskis. Už pasižymėjimą mūšiuose su priešu pirmosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanotas 1-ojo artilerijos pulko vyr. ltn. Gustavas Albertas Šnudlas⁵¹.

Vyr. ltn. T. Balnas buvo apdovanotas už garsiąsias Širvintų kautynes. 1920 m. lapkričio 19 d. T. Balnas sugalvojo planą, kaip atkovoti Širvintas, ir buvo šio plano vykdytojas. Vaduojant Širvintas dalyvavo ir kiti Prezidento lapkričio 19 d. įsakymu Vyties kryžiais apdovanoti karininkai ltn. Jeronimas Matelis ir ltn. Antanas Štatas⁵².

1920 m. lapkričio 13 d. einančio Respublikos Prezidento pareigas A. Stulginskio įsakymu už pasižymėjimą mūšiuose su priešu Vilniaus miesto ir apskrities komendantūros ltn. Vladas Putvinskas (turi būti Stasys Putvinskis) apdovanotas 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi su kardais⁵³.

1920 m. gruodžio 2 d. einančio Respublikos Prezidento pareigas A. Stulginskio įsakymu už pasižymėjimą mūšiuose su priešu 1-osios rūšies Vyties kryžiumi apdovanotas 21 kareivis ir karininkas.

⁵⁰ Įsakymas kariuomenei Nr. 454. § 7. 1920 m. spalio 15 d.

⁵¹ Įsakymas kariuomenei Nr. 492. § 1. 1920 m. lapkričio 27 d.

⁵² Rukša A. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. Cleveland. T.III. 1982. P. 354

⁵³ Įsakymas kariuomenei Nr. 484. § 1. 1920 m. lapkričio 16 d.

2-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanoti 9-ojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko 1-osios kuopos vadas vyr. ltn. Pranas Pučekas ir Artilerijos pulko 6-osios baterijos vadas vyr. ltn. Gustavas Šmidtas. 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanota 13 karininkų: 3-iojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulko vadas mjr. Jonas Gričius, 3-iosios divizijos štabo viršininkas kpt. Balys Jakutis, keturi 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko karininkai: pulko vado padėjėjas majoras Antanas Stapulionis, 2-ojo bataliono vadas kapitonas Pilypas Ignatavičius, 1-osios kuopos vadas ltn. Alfonsas Basiulis (turi būti Baniulis) ir 4-osios kuopos jaun. karin. ltn. Vytautas Buragas, taip pat keturi 9-ojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko karininkai: 1-ojo bataliono vadas kpt. Vladas Girštautas, 2-ojo bataliono vadas kpt. Stasys Šileika, 1-osios kuopos jaun. kar. ltn. Leonas Jonaitis ir 1-osios kulkosvaidžių kuopos jaun. kar. ltn. Antanas Breimelis.

1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanoti ir trys artilerijos pulko 6-osios baterijos karininkai kpt. Teodoras Vitte, vyr. ltn. Kostas Avižienis ir ltn. Povilas Meškauskas⁵⁴.

Įsakyme paminėtas vyr. ltn. Pranas Pučekas buvo apdovanotas už pasižymėjimą lenkų fronte 1920 m. spalio 9 d., kai su 30 kareivių ir 2 kulkosvaidžiais atrėmė gausaus priešų su 2 šarvuotais automobiliais puolimą⁵⁵.

1920 m. gruodžio 31 d. einantis Respublikos Prezidento pareigas A. Stulginskis už pasižymėjimą mūšiuose su priešais pasirašė du įsakymus dėl apdovanojimo. Pirmuoju įsakymu pirmosios rūšies Vyties kryžiumi apdovanoti 57 kareiviai ir karininkai. 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanota 13 karininkų: laikinai einantis 1-osios pėstininkų divizijos vado pareigas plk. ltn. Edvardas Adamkavičius,

5-ojo pėstininkų pulko vadas kpt. Kazys Škirpa su Kryžiaus „Už Tėvynę“ kaspinėliu mundire. Atsaindžiai 1920 m. liepos mėn.

⁵⁴ Įsakymas kariuomenei Nr. 18. §5. 1921 m. sausio 24 d. ; Karys. 1921. Nr. 9. P. 104

⁵⁵ Atspindžiai. 1921 m. Nr. 5, gegužės mėn. P. 3

tos pačios divizijos štabo adjutantas vyr. ltn. Stasys Pundzevičius, 5-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko 2-osios kuopos vadas kpt. Karolis Remežas (turi būti Remeza), 9-ojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko adjutantas ltn. Petras Gužas, to paties pulko 1-osios kulkosvaidžių kuopos vadas ltn. Stasys Trimakas, 4-osios kuopos vadas ltn. Vaclovas Micevičius, 4-osios kuopos jaunesnieji karininkai leitenantai Antanas Motozas (turi būti Motuzas) ir Česlovas Jonuškevičius (turi būti Januškevičius), 10-ojo pėstininkų Marijampolės pulko 2-osios kuopos vadas vyr. ltn. Mečius Krikščionas, to paties pulko mokomosios kuopos vadas vyr. ltn. Viktoras Kazlauskas, 1-ojo raitelių pulko ltn. Aleksas Šilas, 2-ojo raitelių pulko ltn. Leonas Račiūnas, 1-osios artilerijos brigados 6-osios baterijos jaun. karininkas ltn. Pranas Povilaitis⁵⁶.

Antruoju įsakymu už pasižymėjimą mūšiuose 1-osios rūšies Vyties kryžiumi apdovanota 119 kareivių, karininkų, sanitarų ir vienas kunigas. Iš jų 24 karininkai. 2-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanoti: 1-osios pėstininkų divizijos štabo viršininkas vyr. ltn. Juozas Lanskoronskis, 4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko laikinai einantis 1-osios kuopos vado pareigas karininkas Nikolajus Kukinas ir 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko 1-ojo bataliono vadas kpt. Kazys Mackevičius.

1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanoti 4 karininkai iš 4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko: 2-osios kuopos vadas vyr. ltn. Genrikas Šalkauskas, 7-osios kuopos vadas karininkas Pranas Puzeris- Miuleris (Puzer-Müller), 7-osios kuopos jaunesnysis karininkas ltn. Ipolitas Žulys ir 4-osios kuopos jaunesnysis karininkas ltn. Jurgis Gegžna

Vyr. ltn. Pranas Pučekas apdovanotas 1-ojo ir 2-ojo laipsnio Vyties kryžiais. Atspindžiai. 1921 m. gegužės mėn.

⁵⁶ Įsakymas kariuomenei Nr. 9. § 9. 1921 m. sausio 14 d.

bei pulko kapelionas kunigas Vilius Balandis. 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanotas 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko 2-osios kulkosvaidžių kuopos vadas ltn. Jonas Kuklierius (po mirties) ir 11 karininkų iš 7-ojo pėstininkų žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulko: 2-ojo bataliono vadas mjr. Andrius Kerbelis, laikinai einantis 1-osios kuopos vado pareigas ltn. Kazys Ramanauskas, jaunesnysis karininkas ltn. Teodoras Bitvinskas, laikinai einantis 2-osios kuopos vado pareigas ltn. Juozas Andrikis, jaunesnysis karininkas ltn. Kazys Žilinskas, 4-os kuopos vadas vyr. ltn. Vaclovas Statkevičius, jaunesnysis karininkas ltn. Bronius Šarauskas, 5-osios kuopos vadas vyr. ltn. Antanas Kemežis, 5-osios kuopos jaunesnysis karininkas ltn. Kristupas Gudaitis, 6-osios kuopos vadas vyr. ltn. Zigmas Šalkauskas ir 6-osios kuopos jaunesnysis karininkas ltn. Leonas Kalinauskas.

1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanoti 8-ojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko jaunesnieji karininkai leitenantai Tadas Šakmanas ir Jonas Žmuidzinavičius, 9-ojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio

Vyr. ltn. Juozas Barkauskas su 2-ojo laipsnio Vyties kryžiumi. Atspindžiai. 1921 m. lapkričio mėn.

Vytenio pulko vadas mjr. Antanas Paškevičius, 1-osios artilerijos brigados 10-osios baterijos vyresnysis karininkas ltn. Jonas Šimkus ir Sanitarijos skyriaus viršininkas gydytojas generolas ltn. Vladas Nagevičius⁵⁷. Apdovanojimo įsakyme rašoma, kad Sanitarijos skyriaus viršininkas gydytojas gen. ltn. Vladas Nagevičius pasižymėjo 1919 m. rugpjūčio mėnesį mūšiuose ties Kalkūnais. Jis buvo lauko sanitarijos inspektorius. Smarkiai prieš apšaudomoje teritorijoje pasiaukojamai ir narsiai tvarkė perišamuosius punktus, prižiūrėjo sužeistųjų evakavimą, rūpinosi nusilpusių karių maistu ir poilsiu.

Apdovanoti 1-osios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi gen. ltn. VNagevičių pristatė Vyriausiasis kariuomenės vadas gen. S.Žukauskas⁵⁸.

⁵⁷ Įsakymas kariuomenei Nr. 9. § 7. 1921 m. sausio 14 d.; Karys. 1921. Nr. 9. P. 102-103

⁵⁸ Įsakymas kariuomenei Nr. 9. § 3. 1921 m. sausio 14 d

Vienas iš apdovanotojų ltn. Tadas Šakmanas pasižymėjo 1920 m. lapkričio 21 d. Širvintų-Giedraičių operacijoje⁵⁹.

1920 m. rudenį, palikdamas 5-ąjį pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulką, buvęs jo vadas mjr. K. Škirpa krintosi, kad nespėjo pristatyti apdovanoti "kovos atsižymėjimo ženklais" karininkų ir kareivių, kurie pasižymėjo kovose su lenkais 1920 m. rugsėjo mėnesį. Apdovanojimo klausimu mjr. K. Škirpa 1921 m. sausio 27 d. raštu kreipėsi į armijos vadą, apgailestavo, kad nespėjo surinkti reikalingos medžiagos iš kuopų ir komandų vadų, taip pat iš 7-osios baterijos vado ir šarvuotų automobilių komendanto, kurie buvo jo žinioje. Skundėsi, kad 5-ojo pulko vadu paskirtas pik. ltn. M. Velykis, į kurį kreipėsi mjr. K. Škirpa, nesurinko reikalaujamos medžiagos. Neapdovanoti karininkai ir kareiviai jaučiasi nuskriausti, todėl mjr. K. Škirpa prašė armijos vadą įsakyti, kad pik. ltn. M. Velykis atsiųstų medžiagą dėl apdovanojimų⁶⁰.

Pasižymėjusieji 5-ojo pėstininkų pulko karininkai buvo pagerbti vėliau-1923 m.

KARININKAI, APDOVANOTI UŽ NARSUMĄ KOVOSE SU LENKAIS NEUTRALIOJOJE ZONOJE

Lietuvos ir Lenkijos vyriausybės bei karo vadovybės, vykdydamos Tautų Sąjungos komisijos reikalavimą, nuo 1920 m. griežtai draudė savo kariams peržengti neutraliąją zoną. Tačiau 1921 m. pabaigoje lenkai nedidelėmis partizanų grupėmis pradėjo užpuldinėti Lietuvos sargybas įvairiose Širvintų-Giedraičių rajono vietose. Pastebėta, kad tuose užpuolimuose dalyvaudavo reguliariosios kariuomenės kareiviai, kartais su uniformomis. Prie neutraliosios zonos stovėjęs 4-ojo pėstininkų pulko vadas pik. Pranas Tamašauskas savarankiškai ir savo atsakomybe iš karių organizavo partizanų būrį ir perrengęs nusiuntė jį į neutraliąją zoną. Tam 25 žmonių būriui vadovauti pasisiūlė ltn. Petras Inickas, o pavaduotoju paskirtas ltn. Domas Kavaliauskas. Taigi nuo 1922 m. gegužės 1 d. iki 1923 m. birželio vidurio 4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko kariai partizanai veikė neutraliojoje zonoje.

⁵⁹CVA F 930. Ap. 5. B. 2615. L. 1 - 8 »

⁶⁰CVA. F 929 Ap. 9. B.16. L. 52

4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko 33 labiausiai pasižymėję kariai partizanai buvo apdovanoti Vyties kryžiais, iš jų aštuoni leitenantai:

Kazys Taruška. Pradėjo vadovauti partizanams po ltn. P. Inicko. Ypač pasižymėjo 1923 m. naktį iš sausio 4 d. į 5 d. puolant lenkų ulonus ir jų partizanų štabą Avižonių kaime, bei sumušant lenkus naktį iš sausio 11 d. į sausio 12 d. Širvintose.

Kostas Dulksnys. Pasižymėjo drąsa ir narsumu visose kautynėse su lenkais vadovaudamas partizanų grupėms nuo 1923 m. sausio 1 d. iki partizanų veiklos pabaigos.

Kazys Petkevičius. Pasižymėjo visose kautynėse su lenkais nuo 1923 m. sausio 1 d. iki partizanų veiklos Širvintose pabaigos. Paskutiniame mūšyje būdamas sunkiai sužeistas nepaliko rikiuotės, kol lenkai buvo išvyti iš Širvintų.

Jurgis Tumavičius. Nuo 1922 m. lapkričio 15 d. iki 1923 m. kovo 1 d. dalyvavo visose kautynėse su lenkais, vadovavo partizanų grupėms.

Stasys Eidukaitis. Savo drąsia iniciatyva su keliolika drąsuolių pasižymėjo puldamas ir išvaikydamas lenkų partizanus iš Kraujaleidžių kaimo 1923 m. naktį iš sausio 10 d. į 11 d.

Alfonsas Antanaitis. Vadovavo partizanų būriui Giedraičiuose, gynė miestelį nuo lenkų nuo 1923 m. sausio 1 d. iki birželio 13 d.

Benediktas Svyilas. Pasižymėjo 1923 m. naktį iš sausio 4 d. į 5 d. puolant lenkų ulonus ir lenkų partizanų štabą Avižonių kaime, kai su keliais drąsuoliais atėmė iš jų vieną sunkųjį kulkosvaidį.

Domas Kavaliauskas-pirmasis partizanų būrio vado pavaduotojas.

Būrio vadas Petras Inickas apdovanotas nebuvo, nes jau turėjo 1-ojo ir 2-ojo laipsnio Vyties kryžius⁶¹.

1923 m. vasario 3 d. Tautų Sąjungos Taryba rekomendavo Lietuvai ir Lenkijai pasidalyti neutraliąją zoną. Lenkija šią rekomendaciją priėmė, nes norėjo, kad jos užgrobtos Lietuvos sritys būtų jai pripažintos. Lietuvos vyriausybė pareiškė Tautų Sąjungai protestą. Lenkai ėmė ruošti neutraliąją zoną užimti vienašališkai. Lenkiją ypač domino Rūdiškių-Valkininkų-Varėnos ruožas, kad galėtų naudotis geležinkeliu Gardinas-Vilnius. Šį barą saugojo 6 pėstininkų Pilėnų kunigaiščio Margio pulkas. Pulkui vadovavo pik. ltn. Pranas Tvaronas.

⁶¹ CVA. F 929 Ap. 3. B. 774. L. 3, 17-18. Buvusio 4 pėstininkų pulko vado gen. P. Tamašausko atsiminimai.

1923 m. vasario 12-14 d. lenkų policijos dalys Valkininkų-Rūdiškių bare užėmė keletą kaimų neutraliojoje zonoje, vasario 15 d. pradėjo pulti lietuvių sargybas. Pulko vadas pik. ltn. P. Tvaronas permetė iš rezervo 2 batalionus atsiimti užimtų vietovių. 3-ioji kuopa, vadovaujama kpt. Soltano Panteleono, atkovojo Strielčiškius ir Zakarus, 2-oji kuopa - Kaniūkų kaimą. Trys bataliono kuopos vasario 17 d. susigražino Gudakiemio kaimą. Lenkai vis dėlto laimėjo svarbų Valkininkų-Rūdiškių geležinkelio ruožą. Kautynėse žuvo 8 kareiviai ir 1 karininkas iš 6-ojo pėstininkų pulko, o 9 kareiviai pateko į nelaisvę. Už parodytą ryžtą ir drąsą 6 karininkai ir 34 kariai buvo apdovanoti Vyties kryžiais⁶².

Respublikos Prezidentas 1923 m. kovo 30 d. įsakymu Nr. 43 (§ 1) pasižymėjusius kovose su lenkais 55 kareivius ir karininkus apdovanojo 1-osios rūšies Vyties kryžiais.

2-ojo laipsnio - tris kariškius. Iš jų 2 karininkus:

Nr. 78-4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko ltn. Kazį Tarušką. Pasižymėjo 1923 m. sausio mėn. 5-10 d.

Nr. 80-6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko ltn. Joną Andriunaitį. Pasižymėjo 1923 m. vasario 14-20 d.

1-ojo laipsnio Vyties kryžiais apdovanoti 53 kareiviai, puskarininkiai ir karininkai (iš 4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo, 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio, 1-ojo husarų ir 3-iojo artilerijos pulkų) Iš jų 9 karininkai:

Nr. 1164-4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko ltn. Domą Kavaliauską. Pasižymėjo 1922 m. birželio mėn. 12-13 d.

Nr. 1168-4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko ltn. Benediktą Svylą. Pasižymėjo 1923 m. sausio mėn. 5-10 d.

Nr. 1169-4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko ltn. Stasį Eidukaitį. Pasižymėjo 1923 m. sausio 5-10 d.

Nr. 1170-4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko ltn. Jurgį Tumavičių. Pasižymėjo 1923 m. sausio 5-10 d.

Nr. 1171-6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko vadą pik. ltn. Praną Tvaroną. Pasižymėjo 1923 m. vasario 14-20 d.

Nr. 1172-6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko kpt. Soltaną Panteleoną. Pasižymėjo 1923 m. vasario 14-20 d.

⁶² Rukša A. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. Cleveland. 1982. P. 405-411

Nr. 1173-6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko kpt. Joną Ignatavičių. Pasižymėjo 1923 m. vasario 14-20 d.

Nr. 1174-6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko ltn. Tomą Kuklą. Pasižymėjo 1923 m. vasario 14-20 d.

Nr. 1175-6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko ltn. Liudą Tugaudį. Pasižymėjo 1923 m. vasario 14-20 d.

Iš viso 1-ojo laipsnio Vyties kryžiais apdovanoti 53 kareiviai, puskarininkiai ir karininkai (iš 4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo, 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio, 1-ojo husarų ir 3-iojo artilerijos pulkų)⁶³.

PIRMOSIOS VYTIES KRYŽIAUS ORDINO TARYBOS ĮSTEIGIMAS 1923 M. PASKUTINIEJI APDOVANOJIMAI PIRMOSIOS RŪŠIES VYTIES KRYŽIUMI

Krašto apsaugos ministras Balys Slizys peržiūrėti dar likusiems pristatymams apdovanoti Vyties kryžiumi, 1923 m. gegužės 5 d. įsakymu sudarė Vyties kryžiaus ordino tarybą. Tarybos pirmininku buvo paskirtas 1-osios rūšies ypatingų reikalų karininkas prie kariuomenės vado gen. ltn. Jurgis Kubilius, pirmininko pavaduotoju-kariuomenės inspektorius gen. ltn. Stasys Nastopka, nariais: 1-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko vadas pik. ltn. Vladas Skorupskas ir 12-ojo pėstininkų Kauno pulko vadas pik. ltn. Vincas Šaudzis, narių pavaduotojais - 1-osios pėstininkų divizijos štabo viršininkas pik. ltn. Jonas Laurinaitis ir Karo mokslo skyriaus majoras Matas Pečiulionis⁶⁴. Vyties kryžiaus ordino taryba peržiūrėjo visus pristatymus, įvertino pasižymėjusių nuopelnus ir parengė sąrašą patvirtinti Respublikos Prezidentui A. Stulginskiui.

1923 m. liepos 14 d. Respublikos Prezidento A. Stulginskio įsakymu Nr. 75 apdovanojo Vyties kryžiumi su kardais pasižymėjusius kovose su Lietuvos nepriklausomybės priešais (bolševikus, lenkus ir išvaduojant Klaipėdos kraštą) 172 kareivius, puskarininkius ir karininkus, kurie dar nebuvo apdovanoti arba pasižymėjo 1923 m. Pirmosios rūšies 2-ojo laips-

⁶³Įsakymas kariuomenei Nr. 62 § 1, 1923 m. balandžio 23 d. ; Karys. 1923. Nr. 18. P. 223

⁶⁴Įsakymas kariuomenei Nr. 85. § 1. 1923 m. gegužės 5 d.

nio Vyties kryžiumi buvo apdovanota 11 karininkų, puskarininkų ir eilinių. 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi buvo apdovanotas 161 karininkas, puskarininkis ir eilinis. Iš jų buvo apdovanota: 2-ojo laipsnio Vyties kryžiumi su kardais -5 karininkai, o 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi su kardais-32 karininkai. Įsakyme kariuomenei Nr. 136, kuriame buvo paskelbtas apdovanotųjų sąrašas, Vyties kryžiaus ordino taryba pažymėjo, kad yra peržiūrėjusi pristatymus ir kaip tik tarpininkavo dėl tų, kurie šio įsakymo § 2 apdovanoti. "Kiti savo laiku neišspręsti pristatymai Vyties Kryžiaus Ordino Tarybos išspręsti neigiamai ir visas tuo klausimu susirašinėjimas šiuo baigiamas". Tai buvo paskutinis apdovanojimas pirmosios rūsies Vyties kryžiumi.

Už kovas su bolševikais 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi buvo apdovanoti:

1. Nr. 1350-1-ojo husarų pulko vadas mjr. Povilas Plechavičius. Pasižymėjo 1919 m. sausio ir gruodžio mėn.;

2. Nr. 1349-2-ojo artilerijos pulko vadas mjr. Pranas Uogintas. Pasižymėjo 1919.06.06;

3. Nr. 1347-1-ojo artilerijos pulko ltn. Pulgis Lumbis. Pasižymėjo 1919.06.06;

4. Nr. 1300-Generalinio štabo mjr. Jurgis Bobelis. Pasižymėjo 1919.06.18 ;

5. Nr. 1359-2-osios pėstininkų divizijos mjr. Bolius Giedraitis. Pasižymėjo 1919.09.06;

6. Nr. 1360-Karo sanitarijos skyriaus gydytojas kpt. Juozas Ūsas. Pasižymėjo 1919.09.23;

7. Nr. 1296-8-ojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko ltn. Andrius Klemas. Pasižymėjo 1919.08.24;

8. Nr. 1358-Generahnio štabo kapitonas Vaclovas Žadeika, karininkas cenzorius, pasižymėjęs 1919.11.23.

Pastaba: 1928 m. vasario 10 d. įsakyme kariuomenei Nr. 15 § 9 buvo paskelbta "Dalinai atitaisant 1923 m. Įsakymo Kariuomenei 136 Nr. 2 §, kapitoną Vaclovą Žadeiką (eil. Nr. 144) skaityti apdovanotu Vyties Kryžiaus ordenu ne kaip Generalio štabo karinį cenzorių, bet kaip 1-ojo didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko karininką".

Už kovas su lenkais Suvalkijos fronte 1920 m. rugsėjo ir spalio mėn. 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi buvo apdovanoti:

9. Nr. 1265-5-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęs-

- tučio pulko kpt. Aleksas Bartkevičius. Pasižymėjo 1920.09.07;
10. Nr. 1266-5-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko vyr. ltn. Leonas Šeštakauskas. Pasižymėjo 1920.09.03;
11. Nr. 1267-5-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko ltn. Petras Saldukas. Pasižymėjo 1920.09.22;
12. Nr. 1295-8-ojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko ltn. Petras Kmieliauskas. Pasižymėjo 1920.09.23;
13. Nr. 1314-10-ojo pėstininkų Marijampolės pulko mjr. Zenonas Gerulaitis. Pasižymėjo 1920.09.04;
14. Nr. 1341-1-ojo husarų pulko vyr. ltn. Kazys Labutis. Pasižymėjo 1920.08.30;
15. Nr. 1346-1-ojo artilerijos pulko ltn. Julius Matulevičius. Pasižymėjo 1920.10.03;
16. Nr. 1353-Šarvuočių auto diviziono vyr. ltn. Julius Jakulis. Pasižymėjo 1920.09.13;
17. Nr. 1356-Aviacijos valdybos kpt. Stasys Jakštys. Pasižymėjo 1920.09.29;
18. Nr. 1357-Aviacijos valdybos vyr. ltn. Vsevolodas Šenbergas. Pasižymėjo 1920.09.29.
- Už kovas su želigovskininkais 2-ojo laipsnio Vyties kryžiumi buvo apdovanoti:
19. Nr. 81-2-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulko kpt. Eduardas Noreika. Pasižymėjo 1920.11.17;
20. Nr. 82-2-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulko vyr. ltn. Juozas Andriūnas. Pasižymėjo 1920.10.21;
21. Nr. 91-Aviacijos valdybos vyr. ltn. Jurgis Dobkevičius. Pasižymėjo 1920.11.07.
- 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi:
22. Nr. 1216-1-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko pik. ltn. Petras Genys. Pasižymėjo 1920.10.16;
23. Nr. 1233-3-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulko mjr. Adomas Drabatas. Pasižymėjo 1920.10.21;
24. Nr. 1234-3-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulko vyr. ltn. Aleksas Urbonas. Pasižymėjo 1920.10.04;
25. Nr. 1233-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulko gydytojas vyr. ltn. Borisas Strausburgas. Pasižymėjo 1920.10.09;
26. Nr. 1283-7-ojo pėstininkų žemaičių kunigaikščio Butegeidžio

pulko kpt. Petras Baltrūnas. Pasižymėjo 1920.10.31;
27. Nr. 1284-7-ojo pėstininkų žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulko ltn. Zigmas Tiška. Pasižymėjo 1920.10.29;
28. Nr. 1285-7-ojo pėstininkų žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulko ltn. Vladas Kulvicas. Pasižymėjo 1920.10.21;
29. Nr. 1337-Baltgudžių bataliono karininkas Borisas Blagoveščenskis. Pasižymėjo 1920.11.17;
30. Nr. 1338-Baltgudžių bataliono karininkas Grigorijus Majorovas. Pasižymėjo 1920.11.09;
31. Nr. 1362-Šiaulių stoties komendantūros vyr. ltn. Nilas Dubrauskas. Pasižymėjo 1920.10.18;

Už kovas su lenkais neutraliojoje zonoje buvo apdovanoti 2 karininkai

2-ojo laipsnio Vyties kryžiumi:
32. Nr. 87-4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko ltn. Kostas Dulksnys. Pasižymėjo 1923.02.24.
1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi:
33. Nr. 1240-4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko ltn. Kazys Petkevičius. Pasižymėjo 1923.02.24.

Už Klaipėdos krašto išvadavimą 1923 m. apdovanoti 4 karininkai
1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi:
34. Nr. 1264-5-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko kpt. Povilas Strielnikas. Pasižymėjo 1923.01.15;
35. Nr. 1288-8-ojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko kpt. Mikas Kalmatavičius. Pasižymėjo 1923.01.15;
36. Nr. 1289-8-ojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko ltn. Viktoras Burokevičius. Pasižymėjo 1923.01.15. (Apdovanotas po mirties);
37. Nr. 1366-Kauno komendantūros ltn. Liudas Kaufmanas. Pasižymėjo 1923.01.15.⁶⁵

⁶⁵[sakymas kariuomenei. Nr. 136. § 2, 3. 1923 m. liepos 17 d.; Karys. 1923. Nr. 31. P. 364, Nr. 32. P. 378 (Pasinaudodamas įstatyme nurodytomis datomis Vyties Kryžiaus kavalierius su-skirsčiau į frontus, kuriuose jie pasižymėjo. Šiam suskirstymui panaudojau dr. Antano Ruk-šos darbą: Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. Cleveland. 1981. T. 2. ir 1982. T.3.)

Už pasižymėjimą kovose su lenkais Suvalkijos fronte minėtu įsaky-
mu buvo apdovanoti keturi 5-ojo pėstininkų pulko karininkai: leitenan-tai
P. Saldukas (po mirties-žuvo 1920 m. rugsėjo 22 d. ties Beržininkais) ir
L. Šeštakauskas, kapitonai A. Bartkevičius ir P. Strielnikas. Taip buvo
atsižvelgta į buvusio pulko vado mjr. K. Škirpos 1921 m. sausio 27 d.
prašymą apdovanoti šio pulko pasižymėjusius karius.

8-ojo pėstininkų pulko Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko ltn. Pet-
ras Kmieliauskas Vyties kryžiumi apdovanotas už kautynes su lenkais Su-
valkijos fronte. Mūsų kariuomenės daliniams traukiantis ltn. P. Kmie-
liauskas parodė energiją, šaltumą ir drąsą apsaugodamas savo dalinį nuo
panikos, o jo turtą nuo sunaikinimo⁶⁶.

Vienas iš apdovanojimų, 1-ojo husarų pulko vyr. ltn. Kazys Labu-
tis, kovose su lenkais ties Seiniais 1920 m. rugsėjo 22 d. buvo lenkų apsup-
tas, bet greitai susiorientavo ir kovodamas pasitraukė į Augustavo miš-
kus. Pereidamas frontą paėmė į nelaisvę lenkų sargybą⁶⁷.

Už kovas su želigovskininkais 2-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdo-
vanotas kpt. Eduardas Noreika pasižymėjo 1920 m. lapkričio 17 d., kai
prie Giedraičių sunaikino šarvuotį. Be to, kpt. E. Noreikos vadovaujamas
batalionas pasižymėjo ir spalio 30, 31 dienomis, kovodamas Želvos-
Giedraičių rajone⁶⁸.

Vyr. ltn. Juozas Andriūnas apdovanotas po mirties už pasižymėji-
mą 1920 m. spalio 21 d. Žuvo spalio 31 d. netoli Karklynės kaimo prie
Giedraičių, kai jo vadovaujama 9-oji kuopa atakavo želigovskininkus⁶⁹.

Ltn. Zigmas Tiška apdovanotas po mirties. 1920 m. lapkričio 17 d.
Z. Tiškos vadovaujama kuopa vadavo Motiejūnų kaimą. Kautynių metu
Z. Tiška buvo sunkiai sužeistas ir mirė⁷⁰.

Atskirojo Baltgudžių bataliono štabskapitonas Borisas Blagovieš-
čenskis (Baltgudžių batalione galiojo Rusijos kariuomenėje įgyti laips-
niai) apdovanotas 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi už pasižymėjimą 1920
m. lapkričio 17 d. prie Žiešviškio kaimo⁷¹.

⁶⁶ Karys. 1940 m. Nr. 21. P. 552

⁶⁷ Raštikis S. Lietuvos likimo keliais. 1996. T. IV. P. 85

⁶⁸ Rukša A. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1982. T. III. P. 314-316, 340-342

⁶⁹ Rukša A. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1982. T. III. P. 316

⁷⁰ Kardas. 1934 m. Nr. 13. P. 252; Karys. 1939 m. Nr. 26. P. 776

⁷¹ CVA F 930. Ap. 5. B. 269. L. 11, 13, 14

Kapitonas Mikas Kalmatavičius (Mykolas Kalmantas) Vyties kryžiumi buvo apdovanotas už nuopelnus prijungiant Klaipėdą prie Lietuvos⁷².

Leitenantas Viktoras Burokevičius apdovanotas po mirties (žuvo 1923 m. sausio 15 d. šturmuodamas Klaipėdos prefektūrą)⁷³.

1920-1926 M. APDOVANOTIEJI ANTROSIOS RŪŠIES VYTIES KRYŽIUMI

Šis apdovanojimas kai kuriuose Prezidento pasirašytuose įsakymuose vadinamas Vyties kryžiumi be kardų arba antrosios rūšies Vyties kryžiaus ordinu. Iš pradžių antrosios rūšies Vyties kryžiumi be kalavijų, skirtu užnugario darbuotojams pagerbti, apdovanoti neskubėta. Todėl pirmą kartą juo apdovanota tik 1920 m. balandžio 7 dieną. Vyties kryžiumi be kardų apdovanotas 2-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulko vyr. ltn. Vladas Gricius. Prezidento A. Smetonos įsakymu už pasižymėjimą mūšiuose su priešu Vyties kryžiumi apdovanotų karininkų ir kareivių grupėje vyr. ltn. V. Gricius buvo vienintelis pagerbtas 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi be kardų⁷⁴.

Lietuvos karininkijai reikėjo drąsos ir sumanumo ne tik atviroje kovoje su priešu fronte. Lietuvos nepriklausomybei pavojus grėsė ir šalies viduje. Vienas iš pagrindinių po Pirmojo pasaulinio karo atsikūrusios Lenkijos politinių siekimų buvo prijungti prie Lenkijos Lietuvą. Lietuvos vyriausybei nuversti lenkai organizavo slaptas organizacijas. Stipriausia lenkų organizacija-P O W (Polska Organizacja Wojskowa)-buvo įkurta Kaune. 1919 m. rugpjūčio 27-28 d. ji pradėjo diversinius veiksmus ir sąmokslą prieš Lietuvos valstybę. P O W sąmokslui išaiškinti daug padarė Vilniaus lietuviai Boleslovas Stadzevičius, Mykolas Biržiška, Petras Vrubliauskas, Aldona Čarneckaitė. Karininko Jurgio Bobelio vadovaujami kariai 1919 m. rugsėjo 21 d. surado P O W archyvą, kurį įteikė Ypatingajai

⁷² Kavaliauskas V Klaipėdos išvadavimo medalis //Kolekcija Nr. 5. 1998. P. 33 - 34; Juodagalvis J. Toks buvo pulkininkas Mykolas Kalmantas//Gimtinė. 1997 m. rugpjūčio 1-31 d. Nr. 8. P. 1.

⁷³ Ardzijauskaitė D. Vilkaviškio krašto kariai savanoriai// Gimtinė. 1997 m. spalio 1-31 d. Nr. 10. P. 2.

⁷⁴ Įsakymas kariuomenei Nr. 300. §1. 1920 m. balandžio 14 d.

tardymo komisijai. Archyvinė medžiaga padėjo galutinai likviduoti P O W organizaciją, taip pat pateikti kaltinimus jos nariams⁷⁵. 1920 m. gegužės 13 d. Prezidento A. Smetonos įsakymu už darbą vokiečių okupacijos metu ir veiklą išaiškinant P O W Generalinio štabo vyr. ltn. Jurgis Bobelis apdovanotas 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi be kardų⁷⁶. Vyr. ltn. Jurgis Bobelis buvo antras asmuo, apdovanotas antrosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi. Lietuvos kariuomenės sėkmę frontuose lėmė ir jos aprūpinimas maistu, apranga, ginkluote, sanitarinėmis priemonėmis. Tą darbą dirbo intendantūros tarnybos. Karo nualintame krašte aprūpinimo klausimus įgyvendinti buvo nelengva. 1920 m. gegužės 25 d. įsakymu Prezidentas A. Smetona pažymėjo Vlado Grudzinsko nuopelnus-"Už sąžiningą ir naudingą pasidarbavimą Tiekimų srityje mūsų Valstybės naudai Armijos Intendanto Padėjėjas karo valdininkas Vladas Grudzinskas apdovanojamas 1-ojo laipsnio Vyties Kryžium be kardų" ⁷⁷.

V. Grudzinskui intendantūros darbas buvo geras žinomas - Rusijos kariuomenėje jis buvo 10-osios armijos Ūkio dalies viršininko pagalbininku, vėliau-4-osios armijos Ūkio dalies viršininku. Lietuvos kariuomenėje 1919 m. gegužės 21 d. V. Grudzinskas buvo paskirtas Tiekimų skyriaus Kanceliarijos viršininku, o nuo liepos 21 d. iki rugpjūčio 11 d. vadovavo Tiekimų skyriui⁷⁸.

1920 m. liepos mėnesį Raudonajai armijai stumiant lenkų kariuomenę iš Vilniaus krašto, pasirūpinta atkurti Vilniaus miesto ir apskrities komendantūrą. Ji prižiūrėjo tvarką mieste. 1920 m. spalio 8 d. generolui L. Želigovskiui pradėjus žygi į Vilnių, komendantūra pasitraukė iš miesto⁷⁹.

1920 m. lapkričio 13 d. Respublikos Prezidento įsakymu "Už pasidarbavimą Tėvynės labui, kuriant Vilniaus miesto ir apskrities komendantūrą" pirmasis komendanto padėjėjas ltn. Vladas Petronaitis buvo apdovanotas 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi be kardų⁸⁰.

⁷⁵ Rukša A. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. Cleveland. 1981. T. II. P. 221-264

⁷⁶ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 335. 1920 m. gegužės 21 d. ; Kariškių žodis. 1920. Nr. 23. P. 223, Kavaliauskas V Už nuopelnus Lietuvai. V. 2001. P. 64

⁷⁷ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr.348. § 1 1920 m. birželio 3 d.

⁷⁸ CVA F 384. Ap. 2. B. 572. L. 164 - 165

⁷⁹ Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918 - 1940. V 1998. P. 144 - 145

⁸⁰ Įsakymas kariuomenei Nr. 484. § 1. 1920 m. lapkričio 16 d.

1921 m. birželio 10 d. krašto apsaugos ministras įsakė Generalinio štabo viršininkui, Vietinės kariuomenės brigados vadui, Armijos teismo pirmininkui, Sanitarijos vadybos viršininkui ir Veterinarijos skyriaus viršininkui skubiai pristatyti kandidatų pavardes "Vyties Kryžiumi II rūšies (be kalavijų) apdovanojimui"⁸¹.

Gavusi įsakymą, Vietinės kariuomenės brigada krašto apsaugos ministrui atsiuntė net 22 kandidatų apdovanoti antrosios rūšies Vyties kryžiumi "dovanų lapus": 10 karininkų, 5 karo valdininkų ir 7 kareivių⁸². Kitos kariuomenės dalys taip pat neatsiliko.

Tarp siūlomų apdovanoti karininkų buvo Panevėžio miesto ir apskrities komendantas kapitonas Tadas Chadakauskas. T. Chadakausko 1921 m. liepos 2 d. "Dovanų lape" rašoma: "Pasižymi ypatingu darbštumu, energija, sumanumu ir sąžiningumu atliekant laike 2 metų savo pareigas"⁸³.

Vieno kandidato-Kauno miesto ir apskrities Karo komendanto kapitono Jono Mačiulaičio-"Dovanų lape" parašyta: "Pasižymi ypatingu darbštumu ir sąžiningumu atliekant savo pareigas". Kpt. J. Mačiulaitis pristatė apdovanoti Vyties kryžiumi savo pavaldinį kapitoną Vladą Braziulevičių pažymėdamas: "Kapitonas Braziulevičius tarnaudamas man pavestose karo komendantūroje nuo 1919 m. spalio 24 d. atsižymėjo sąžiningu pareigų ėjimu ir ypatingu darbštumu kaip mano Padėjėjas, Pulko Teismo ir Karo lauko Teismo Pirmininkas ir kaip kareivių kultūrinimo darbuotojas"⁸⁴.

Dar iki ministro įsakymo pristatyti kandidatų apdovanoti sąrašus, 1921 m. gegužės 1 d. Armijos teismo pirmininkas pulkininkas Petras Šniukšta krašto apsaugos ministrui nusiųstame raporte pažymėjo, kad 1921 m. liepos 7 d. sukanka dveji metai kaip veikia Armijos teismas. Nuo pat Armijos teismo įsteigimo pradžios jame dirba: "... Jo Pirmininkas pulkininkas Šniukšta, nuolatiniai nariai pulkininkas leitenantas Vimeris ir majoras Liandsbergis, gan ilgą laiką - Valstybės Gynėjas Kapitonas Zaikauskas ir jo padėjėjas kapitonas Papečkys. Ačiū šių penkių asmenų

⁸¹ CVA F 384. Ap. 2. B. 231. L. 2

⁸² CVA F 384. Ap. 2. B. 231. L. 7

⁸³ CVA F 384. Ap. 2. B. 231. L. 14-15

⁸⁴ CVA F 384. Ap. 2. B. 231. L. 18 -21

darbštumui Armijos Teismas įgijo visuomenės pasitikėjimą ir pasižymėjo nuolatine nenuilstama kova su nusikaltimais. Armijos Teismo darbuotojai dirba savo sunkų darbą dieną ir naktį. Jų jėgos taip įtemptos darbštume, kad vyriausybė pati privalo juos pažymėti." Raporto pabaigoje Armijos Teismo pirmininkas pik. P. Šniukšta siūlo visus minimus asmenis apdovanoti Vyties Kryžiais⁸⁵.

Nors kandidatų sąrašai buvo parengti, bet apsiribota tik tai kelių asmenų nuopelnų įvertinimu. Didelis apdovanotųjų skaičius galėjo sukelti fronto karių Vyties kryžiaus su kalavijais kavalierių nepasitenkinimą. 1921 m. liepos 14 d. einančio Respublikos Prezidento pareigas Steigiamojo Seimo Pirmininko A. Stulginskio įsakymu už pavyzdinę dvejų metų tarnybą Lietuvos kariuomenės karo įstaigose ir gerą darbo organizavimą antrosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanoti: Armijos teismo pirmininkas pik. Petras Šniukšta (Vyties kryžiumi Nr. 11), Karo sanitarijos vadybos viršininko padėjėjas gydytojas pik. Vladas Ingelevičius (Vyties kryžiumi Nr. 12) ir buvęs Inžinerijos skyriaus viršininkas mjr. Balys Sližys (Vyties kryžiumi Nr. 13). "Už pravedimą kaltinamų "P. O. W." organizacijų bylos" Armijos teismo valstybės gynėjo padėjėjas kapitonas Juozas Papečkys (Vyties kryžiumi Nr. 14), "už sutvarkymą revizijos ir kontrolės darbo prie Tiekimų Vadybos"-Kontrolės skyriaus viršininko padėjėjas karo valdininkas Viktoras Tarasevičius (Vyties kryžiumi Nr. 15) "Už susekimą keletos priešvalstybinių organizacijų"-generalinio štabo Žvalgybos skyriaus viršininkas karo valdininkas Mikas Lipčius (Vyties kryžiumi Nr. 16)⁸⁶.

Kandidatai gauti apdovanojimus kapitonai J. Mačiulaitis ir V. Braziulevičius buvo apdovanoti 1926 m., o kapitonas T. Chadakauskas-1929 m.

1921 m. gruodžio 30 d. Respublikos Prezidento įsakymu Tiekimų Vadybos Ūkio dalies viršininkas karo valdininkas Vytautas Augustauskas už ypatingą pasižymėjimą tvarkant kariuomenės ūkį buvo apdovanotas antrosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi.⁸⁷

Didelį darbą atliko V. Augustauskas organizuodamas pirmojo lietuviško apdovanojimo-Vyties Kryžiaus-gamybą ir paskirstymą Vyties kryžiaus kavalieriams.

⁸⁵ CVA F 384. Ap. 2. B. 231. L. 3, Kavaliauskas V Už nuopelnus Lietuvai. V. 2001. P. 75

⁸⁶ Įsakymas kariuomenei Nr. 168. § 1, 2, 3, 4. 1921 liepos 23 d.

⁸⁷ Įsakymas kariuomenei. Nr. 3. § 3. P. 1. 1922 m. sausio 2 d.

1922 m. vasario 16 d. įsakymu, kurį pasirašė einantis Respublikos Prezidento pareigas Steigiamojo Seimo Pirmininkas A. Stulginskis ir krašto apsaugos ministras mjr. inžinierius B. Sližys, antrosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi buvo apdovanotas laikinai einantis kariuomenės vado pareigas gen. lt. Juozas Kraucevičius. Įsakymas skelbė: "Laikinai einantį Kariuomenės Vado pareigas Aviacijos Viršininką generolą leitenantą Juoza Kraucevičių už pavyzdingą sutvarkymą ir išplėtojamą mūsų aviacijos, kuri, dėka jo energijai, jo pastangoms, dabar sudaro žymią pajėgą ir reikalui esant, pilnai sugebės atlikti jai skiriamą didelės svarbos vaidmenį bendrame mūsų kariuomenės veikime, taipgi už jo neužmirštiną pasidarbavimą kariuomenės valdymo srityje, už tą, kad jis savo atsidavimu vadovavimo darbams, savo nenuilstamu rūpesniu labai daug prisidėjo prie išvystymo mūsų kariuomenėje dabar matomos gražios vidujinės tvarkos ir pavyzdingos vienijančios drausmės, taigi, už tuos visus atsakomingus ir gražiai atliktus darbus apdovanoju jį 2-os rūšies 1-ojo laipsnio "Vyties Kryžiumi" (21 Nr.)"⁸⁸.

1922 m. spalio 7 d. einančio Respublikos Prezidento pareigas A. Stulginskio įsakymu Nr. 105 generalinio štabo Žvalgybos skyriaus Kontržvalgų dalies viršininkas karo valdininkas Jonas Polovinskas ir karo valdininkas Kazys Budrevičius už darbštumą ir energiją žvalgybos srityje buvo apdovanoti antrosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi (J. Polovinskas-nuo Klaipėdos sukilimo Jonas Budrys -Nr. 23, K. Budrevičius -Nr. 24)⁸⁹.

1923 m. liepos 17 d. įsakymu Vyties kryžiumi be kardų (Nr. 26) buvo apdovanotas 2-ojo ulonų pulko kapelmeisteris karo valdininkas Jonas Braunas. Apdovanojimo nusipelnė už parodytą veiklumą ir darbštumą organizuojant pulko orkestrą ir už kompozicijų karo orkestrui sukūrimą⁹⁰.

1923 m. gruodžio 27 d. buvo paskelbta, kad "apdovanojimais II-ros rūšies Vyties Kryžiaus Ordenu" įvyksta du kartus per metus: sausio 1 dieną ir gegužės 15 dieną". 1923 m. gruodžio 28 d. krašto apsaugos ministras majoras inžinierius B. Sližys ir generalinio štabo viršininkas Lietuvos Rados-Zenkavičius peržiūrėti ir išspręsti apdovanojimo Vyties kryžiumi klausimams sudarė naują Vyties kryžiaus ordino tarybą. Jos pirmininku

⁸⁸ Įsakymas kariuomenei Nr. 48. 1922 m. vasario 22 d., Kavaliauskas V. Už nuopelnus Lietuvai. V. 2001. P. 74

⁸⁹ Įsakymas kariuomenei Nr. 227. § 1. 1922 m. spalio 22 d.

⁹⁰ Įsakymas kariuomenei. Nr. 136. § 2. 1923 m. liepos 17 d.; Karys. Nr. 32. P. 378 »

⁹¹ Įsakymas kariuomenei Nr.227. § 5. 1923 m. gruodžio 27 d.

paskyrė laikinai einantį kariuomenės inspektoriaus pareigas generolą J. Kubilių, nariais - Generalinio štabo viršininko antrąjį padėjėją pik. ltn. A. Zubrį ir 3-iojo pėstininkų pulko vadą pik. ltn. V. Šaudzį. Tarybai buvo įsakyta pradėti darbą 1923 m. gruodžio 28 d. 16 val.⁹² Ši Taryba apdovanojo tik antrosios rūšies Vyties kryžiumi. Po Vyties kryžiaus ordino tarybos 1923 m. gruodžio 28 d. posėdžio, Respublikos Prezidento A. Stulginskio 1924 m. sausio 1 d. įsakymu Nr. 133, už "Aukštųjų Karininkų didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Vytauto Kursų" suorganizavimą ir jų vedimą, už Karo Mokslo skyriaus įkūrimą, kuriame jo pastangomis buvo išleista visa eilė karo statutų, išdirbta ir jau įgyvendinta Lietuvos kariuomenėje nauja karo doktrina-generolas Radus - Zenkavičius apdovanojas antrosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties Kryžiumi (Nr. 29)⁹³.

1923 m. pabaigoje į atsargą išėjo Lietuvos krašto apsaugos ministras gen. ltn. Juozas Stanaitis. J. Stanaitis buvo vienas iš Klaipėdos sukilimo iniciatorių. Jo nuopelnai buvo deramai įvertinti. Respublikos Prezidentas 1923 m. gruodžio 31 d. įsakymu gen. ltn. J. Stanaičiui už ištikimą tarnybą Tėvynei pareiškė padėką, apdovanojo antrosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi (Nr. 34) ir suteikė teisę išėjus į atsargą dėvėti karinę uniformą⁹⁴. 1926 m. vadovaujantis "Laikinosiomis Vyties Kryžiaus ordino apdovanojimo taisyklėmis" buvo apdovanojama ne Vyties kryžiumi, bet Vyties kryžiaus ordinu. Tačiau iš tikrųjų ir toliau šio apdovanojimo kavaleriams buvo įteikiami 1920 m. vasario 3 d. įstatymu patvirtintas Vyties kryžius. Prieš atsiseikindamas su Lietuvos kariuomene, palikdamas Lietuvos Prezidento postą A. Stulginskis apdovanojo didelę grupę Lietuvos karininkų. Parengiamąjį darbą atrenkant kandidatūras atliko Vyriausiasis kariuomenės štabas.

1926 m. gegužės 31 d. einantis Generalinio štabo valdybos viršininko pareigas gen. ltn. Jurgis Kubilius raporte Vyriausiojo štabo viršininkui pristatė apdovanoti Generalinio štabo karininkus: Susisiekimio skyriaus viršininką pik. ltn. Joną Mačiulaitį, Mobilizacijos skyriaus viršininką pik. ltn. Vaclovą Griganavičių, Operacijų skyriaus kapitoną Juozą Krikščiūną, Informacijos skyriaus vyr. ltn. Juozą Matusaitį ir Mobilizacijos skyriaus karo vald. Gustavą Petrikaitį.

⁹² CVA F. 930. Ap. 5. B. 1396 a. L. 16

⁹³ Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 3. § 1. 1924 m. sausio 1 d., Kavaliauskas V. Už nuopelnus Lietuvai. V. 2001. P. 74

⁹⁴ Įsakymas kariuomenei Nr. 235. § 1. 1923 m. gruodžio 31 d., Kavaliauskas V. Už nuopelnus Lietuvai. V. 2001. P. 74

Apdovanoti Vyties kryžiumi 6 kandidatus pristatė KAM Administracijos valdyba: KAM Kanceliarijo viršininką adm. kpt. Kazį Stebulį, Rikiuotės skyriaus Sudėties ir bendrosios dalies vedėją majorą Andrių Pridotką, Rikiuotės skyriaus Pensijų dalies vedėją kpt. Juozą Katinską, Rikiuotės skyriaus Laipsnių ir dovanų dalies vedėją karo valdininką Bolių Bobelį, Ūkio skyriaus išdininką karo valdininką Kazį Penčylą ir Centrinio kariuomenės archyvo viršininką karo valdininką Joną Laucevičių.⁹⁵

1926 m. birželio 7 d. aktu Nr. 161 Lietuvos Prezidentas Antanas Stulginskis, atsižvelgdamas į Vyties kryžiaus ordino tarybos nutarimą ir Krašto apsaugos ministro teikimą, už uolią ir sąžiningą kelerių metų tarnybą antrosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiaus ordinu apdovanojo 33 Lietuvos karininkus. Įsakyme buvo pažymėti šių ordinų numeriai. Tai yra ne kas kita, o Vyties kryžiaus numeravimo tęsinys. Prezidentas apdovanojo:

Pėstininkus:

1. Vyriausiojo štabo Susisiekimo skyriaus viršininką pulkininką leitenantą Joną Mačiulaitį (Nr. 31),

2.1 karo apygardos štabo pulkininką leitenantą Juozą Skorulį (Nr. 33),

3. III karo apygardos viršininką pulkininką leitenantą Joną Gričių (Nr. 37),

4. III karo apygardos štabo pulkininką leitenantą Liudą Butkevičių (Nr.38),

5. 1-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko kapitoną Albiną Čepauską (Nr.39),

6. 2-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulko majorą Bronių Ivanauską (Nr.40),

7. 3-iojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulko majorą Andrių Purpetrį (Nr.41),

8. 4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko vadą pulkininką Praną Tamašauską (Nr. 42),

9. 4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko vyr. leitenantą Praną Bronevičių (Nr. 43),

10. 5-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko vyr. leitenantą Jurgį Brusoką (Nr. 44),

⁹⁵ CVA F 384. Ap. 2. B. 455. L. 10-11

11. 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko majorą Aleksandrą Svilą (Nr. 45),
12. 9-ojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko vadą pulkininką leitenantą Vinčą Vitkauską (Nr. 46),
13. Karo mokyklos viršininką generolą leitenantą Joną Galvydį-Bykauską (Nr. 47),
14. Kauno įgulos komendantą pulkininką leitenantą Vladą Braziulevičių (Nr. 48),
15. Kauno įgulos komendantūros vyr. leitenantą Kostą Rudaitį (Nr. 49),
16. Kariuomenės Intendantūros majorą Vinčą Butauską (Nr. 50),
17. Atsargos kapitoną Mykolą Kvintą (Nr. 51);
- Kavalerijos karininkus:
18. 1-ojo husarų pulko vyr. leitenantą Juozą Bačkų (Nr. 52),
19. 2-ojo ulonų pulko vyr. leitenantą Juozą Ugianskį (Nr. 53);
- Artilerijos karininką
20. 4-ojo artilerijos pulko majorą Jackų Banį (Nr. 54);
- Inžinerijos karininką
21. Technikos pulko kapitoną Jokūbą Baubliauską (Nr. 55);
- Aviacijos karininkus:
22. vyr. leitenantą Antaną Gavelį (Nr. 56),
23. vyr. leitenantą Viktorą Reimontą (Nr. 57);
- Administracijos Tarnybos pareigūnus:
24. Krašto apsaugos ministerijos Kanceliarijos viršininką kapitoną Kazį Stebulį (Nr. 58),
25. Vyriausiojo štabo Rikiuotės skyriaus karo valdininką Bolių Bobelį (Nr. 59),
26. Vyriausiojo štabo Ūkio skyriaus karo valdininką Kazį Penčilą (Nr.60),
27. Kariuomenės Intendantūros karo valdininką Stasį Krukauską (Nr.61),
28. Atsargos karo valdininką Liudą Girą (Nr.62);
- Sanitarijos Tarnybos karininkus:
29. Karo ligoninės viršininką pulkininką Kazį Oželį (Nr.63),
30. Karo ligoninės pulkininką Petrą Radzvičką (Nr.64),
31. Karo ligoninės pulkininką leitenantą Baltrų Atkočiūną (Nr.65),
32. Mokomosios baterijos majorą Liną Janulionį (Nr.67),

33. Atsargos majorą Vinčą Kanauką (Nr.68).

Krašto apsaugos ministro teikimu už uoliai ir sąžiningai tarnybą antrosios rūšies 2-ojo laipsnio Vyties kryžiaus ordinu (Nr.15) buvo apdovanotas kariuomenės teismo pirmininkas Teismo tarnybos generolas leitenantas Petras Šniukšta⁹⁶. P. Šniukšta buvo vienintelis Lietuvos pilietis, apdovanotas dviem antrosios rūšies Vyties kryžiais.

1926 m. spalio 18 d. krašto apsaugos ministro pulkininko ltn. J. Papečchio įsakymu Nr. 97 Vyties kryžiaus ordinu apdovanojimo klausimams svarstyti buvo sudaryta Laikinoji Vyties kryžiaus ordino taryba, kurią sudarė Vyties kryžiaus ordino kavalieriai: pirmininkas generolas Silvestras Žukauskas, nariai: pik. Aleksandras Jakaitis, pik. Vincas Šaudzis, pik. ltn. Jonas Petraitis ir pik. ltn. Motiejus Pečiulionis.

Vyties kryžiaus ordino tarybai buvo pavesta savo uždavinius atlikti vadovaujantis apdovanojimo Vyties kryžiaus ordinu taisyklėmis⁹⁷. Ši taryba spėjo apdovanoti tiksliai vieną karininką, nes 1927 m. buvo įsteigtas Vyties kryžiaus ordinas.

1926 m. lapkričio 30 d. Respublikos Prezidentas Kazys Grinius Laikinosios Vyties kryžiaus ordino tarybos nutarimu ir Krašto apsaugos ministerijos teikimu "už uolų ir sąžiningą pasidarbavimą karo mokslo literatūroje" antrosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiaus ordinu Nr. 72 apdovanojo 2-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulko majorą Vytautą Steponaitį⁹⁸.

Tai buvo paskutinis apdovanojimas Vyties kryžiumi. Šio apdovanojimo tradicijas tęsė 1927 m. įsteigtas Vyties kryžiaus ordinas, o 1930 m. - Vyčio kryžiaus ordinas bei Vyčio kryžius.

VYTIES KRYŽIAUS KAVALIERIAI KARININKAI ATSIIMA SAVO APDOVANOJIMUS

1920 m. vasario 3 d. Prezidentui patvirtinus Vyties kryžių, buvo numatyta kiekvieną apdovanojimą pažymėti numeriu. Tačiau vėlesni apdovanojimai nebuvo numeruojami, nes dar nebuvo pagamintas pats ženklas. Pagaliau suderinus Vyties kryžiaus gamybos organizacinius klausimus buvo parengtas ir numerių sąrašas. 1921 m. liepos 4 d. buvo paskelbtas krašto apsaugos ministro J. Šimkaus įsakymas, kuriame buvo surašyti visi Vyties kryžių numeriai, kuriuos turėjo gauti Vyties kryžiaus kavalieriai.

⁹⁶ Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 55 § 1,2. 1926 m. birželio 7 d.

⁹⁷ Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 97. § 3. 1926 m. spalio 18 d.

⁹⁸ Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 105. 1926 m. gruodžio 15 d. Respublikos Prezidento aktas Nr. 505

Pirmieji Vyties kryžiaus numeriai buvo paskirti kareiviams. Pirmosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžių Nr. 1 gavo 1-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko eilinis Juozas Aliulis. Tik "Nr. 8" atiteko vienam pirmųjų žuvusiam Panevėžio bataliono karininkui Jonui Nastopkai. "Nr. 1000" gavo 7-ojo pėstininkų pulko kapitonas Vincas Vitkauskas. 2-ojo laipsnio "Nr. 1" gavo 1-osios Baltgudžių kuopos būrininkas Afana Šule, o "Nr. 3"-2-ojo pėstininkų pulko karininkas Antanas Zubrys. 2-osios

rūšies Vyties kryžiaus "Nr. 1" gavo Bataliono vadas kpt. Kazys Mackevičius karininkas Jurgis Bobelis⁹⁹. su 1-ojo ir 2-ojo laipsnių vyties kryžių Vėlesniuose Prezidento įsakymuose kaspinėliais munduro sagų kilpose. jau buvo pažymimas apdovanojimo, Atspindžiai. 1921 m. birželio mėn. kurį gaudavo Vyties kryžiaus kavaliarius, numeris.

Organizuoti Vyties kryžių gamybą buvo pavesta Krašto apsaugos ministerijos Tiekimų vadybos Ūkio daliai. Vyties kryžius iš vario ir bronzos gamino Karo invalidų komiteto graverių dirbtuvės. Iš pradžių Vyties kryžius turėjo labai daug variantų, nes skyrėsi ne tik metalo ir emalio rūšys, bet ir spaudai. V. Kavaliausko duomenimis pirmieji Vyties Kryžiaus ženklai buvo pagaminti 1920 m. vasarą¹⁰⁰.

1921 m. rugpjūčio mėnesį KAM Tiekimų vadybos Ūkio dalis pradėjo išduoti pirmuosius pagamintus Vyties kryžius. Vieni iš pirmųjų savo apdovanojimus atsiėmė 7-asis pėstininkų žemaičių kunigaikščio Butegi-džio pulkas. 95 vienetus 1-ojo laipsnio Vyties kryžių Tiekimų vadybos Ūkio dalis pulkui perdavė 1921 m. rugpjūčio 1 d.¹⁰¹,

⁹⁹ Įsakymas kariuomenei Nr. 150. § 1. 1921 m. liepos 4 d.

¹⁰⁰ Kavaliauskas V. Estijos, Latvijos, Lietuvos ordinais ir medaliai 1918-1940. V. 1997. P. 54, Kavaliauskas V. Už nuopelnus Lietuvai. V. 2001. P. 53

¹⁰¹ CVA. F929 Ap.9. B. 354. L. 113

rugpjūčio 11 d. 33 vienetus -8-ajam pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulkui¹⁰².

1921 m. rugpjūčio 12 d. Aviacijos viršininkas gen. ltn. J. Kraucevičius įgaliavo ltn. Juozą Prancevičių iš Tiekimų vadybos Ūkio dalies paimti Vyties kryžius, skirtus leitenantams J. Dobkevičiui (Nr. 945), J. Prancevičiui (Nr. 946) ir J. Kumpiui (Nr. 947)¹⁰³.

1921 m. rugpjūčio 12 d. buvo išduoti 218 vienetai 1-ojo laipsnio Vyties kryžių 2-ajam didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulkui¹⁰⁴.

1921 m. rugpjūčio 13 d. išduota 119 pirmosios rūšies Vyties kryžių 6-ajam pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margirio pulkui, 2-ojo laipsnio Vyties kryžių 6-asis pulkas tuomet dar negavo¹⁰⁵.

1921 m. rugpjūčio 13 d. Ūkio dalis išdavė 31 Vyties kryžius artilerijos brigadai¹⁰⁶.

1921 m. rugpjūčio 17 d. iš Ūkio dalies buvo paimti 155 Vyties kryžiai 4-ajam pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkui¹⁰⁷.

1921 m. rugpjūčio mėnesį 37 vienetus pirmosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžius 5-ajam didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkui paėmė ltn. Karolis Markevičius. Apdovanojimas buvo skirtas ir ltn. Stasiui Raštikiui (Nr. 554)¹⁰⁸.

1921 m. rugsėjo 12 d. buvo išduoti 209 pirmosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiai, kurie turėjo būti įteikti 1-ojo pėstininkų didžiojo Lie-

¹⁰² CVA. F 929. Ap. 9. B. 354. L. 118

¹⁰³ CVA. F 929. Ap. 9. B. 354. L. 94

¹⁰⁴ CVA. F 929. Ap. 9. B. 354. L. 124-125

¹⁰⁵ CVA. F 929. Ap. 9. B. 354. L. 46-48

¹⁰⁶ CVA. F 929. Ap. 9. B. 354. L. 26

¹⁰⁷ CVA. F 929. Ap. 9. B. 354. L. 106

¹⁰⁸ CVA. F 929. Ap. 9. B. 354. L. 40

tuvos kunigaikščio Gedimino pulko kareiviams ir karininkams. Šiam pulkui perduota ir 17 vienetų pirmosios rūšies 2-ojo laipsnio Vyties kryžių. Juos turėjo gauti ir karininkai Kazys Ladyga (Nr. 46), Povilas Dundulis (Nr. 17), Stasys Marcinkevičius (Nr. 18), mjr. Vladas Skorupskis (Nr. 60), mjr. Vincas Šaudzis (Nr. 54)¹⁰⁹.

1921 m. rugsėjo 13 d. 38 Vyties kryžiai buvo išduoti 3-iajam didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulkui¹¹⁰.

Atskirųjų karinių vienetų karininkai patys rūpinosi atsiimti savo apdovanojimus. 1921 m. rugsėjo 23 d. Operacijų skyriaus viršininkas kpt. Balys Jakutis kreipėsi į Tiekimų vadybos Ūkio skyriaus viršininką: "Prašau Tamstos parėdymo išduoti priklausantį man Vyties Kryžių Nr. 993. Pamasas: Įsakymas Kariuomenei 1921 metų Nr. 18 § 1 ir 150 eilės Nr. 1121"¹¹¹.

3-iosios pėstininkų divizijos štabo viršininkas mjr. Jonas Gričius savo garbės ženklą Vyties Kryžių Nr. 989 atsiėmė vienas iš pirmųjų - 1921 m. rugpjūčio 12 d. gavęs telefonogramą¹¹².

1922 m. kovo 30 d. raštu, tai buvo Vyties kryžiaus kavaliierių sąrašas su 41 pavarde, į Ūkio dalį kreipėsi Baltgudžių bataliono atstovas. Baltgudžių batalionas gavo 36 Vyties kryžius. Paaiškėjo, kad penkiems Vyties kryžiaus kavaliериams garbės ženklai buvo išduoti anksčiau¹¹³.

Daugiausia Vyties kryžių iš Ūkio dalies buvo išduota 1923 m. pavasarį. Tada 1923 m. balandžio 30 d. 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko kpt. Pilypas Ignatavičius atsiėmė pirmosios rūšies Vyties kryžius (Nr. 1171-1209), skirtus 6-ojo pulko kariams už mūšius su lenkais 1923 m. vasario 12-14 d. neutraliojoje zonoje¹¹⁴.

Pavieniai apdovanojimai buvo atsiimami ir vėliau. Aviacijos štabo vyr. ltn. T. Šakmanas 1923 m. rugpjūčio 8 d. gavo pirmosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžius, skirtus kpt. S. Jakščiui (Nr. 1356) ir vyr. ltn. V. Šenbergui (Nr. 1357). Tačiau 2-ojo laipsnio Vyties kryžius Nr. 91, skirtas vyr. ltn. J. Dobkevičiui nebuvo išduotas, tikriausiai jo dar nebuvo Ūkio dalyje¹¹⁵.

1923 m. spalio mėnesį 7 Vyties kryžiai buvo išduoti ir 1-ajam pėsti-

¹⁰⁹ CVA F 929. Ap. 9. B. 354. L.51 – 54

¹¹⁰ CVA. F 929. Ap. 9. B. 354. L.66

¹¹¹ CVA. F 929. Ap. 9. B. 354. L. 19

¹¹² CVA. F 929. Ap. 9. B. 354. L.34

¹¹³ CVA. F 929. Ap. 9. B. 354. L.102

¹¹⁴ CVA. F 929. Ap. 9. B. 357. L.8

¹¹⁵ CVA. F 929. Ap. 9. B. 357. L. 18

ninku didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkui (Nr. 1216-1217, 1219-1223)¹¹⁶.

1919 m. rugsėjo 13 d. Prezidento įsakymu kariuomenės vadui generolui Silvestrui Žukauskui turėjo būti išduoti pirmosios rūšies Vyties kryžiai: 1-ojo laipsnio Nr. 86 ir 2-ojo laipsnio Nr. 92¹¹⁷.

IŠVADOS

Kovų su bolševikais metu, pasižymėjusių karininkų ir karių apdovanojimui, Laikinoji Lietuvos vyriausybė 1919 m. liepos 30 d. įsteigė Kryžių "Už Tėvynę". 1919 m. rugpjūčio 22 d. Valstybės Prezidento įsakymu 1-ojo laipsnio kryžiumi "Už Tėvynę" buvo apdovanota pirmieji 220 karių. Tarp apdovanojimų buvo ir 40 karininkų. Labiausiai pasižymėję iš jų 3 karininkai buvo apdovanoti 2-ojo laipsnio kryžiumi "Už Tėvynę". Pasibaigus kovoms su bolševikais iki 1919 m. pabaigos 1-ojo laipsnio kryžiumi "Už Tėvynę" buvo apdovanota 96 karininkai, o 16 karininkų buvo apdovanoti 2-ojo laipsnio kryžiumi "Už Tėvynę".

1919 m. lapkričio mėnesį buvo nugalėti bermontininkai. Pirmasis karininkas apdovanotas 1-ojo laipsnio Kryžiumi "Už Tėvynę" už narsumą ir pavyzdinę pareigų ėjimą bermontininkų užimtoje teritorijoje buvo Šiaulių komendantas karininkas A. Birontas. Pasibaigus kovoms su bermontininkais 1-ojo laipsnio kryžiumi "Už Tėvynę" buvo apdovanoti 9 karininkai, o 2-ojo laipsnio kryžiumi "Už Tėvynę" 4 karininkai. 1919 m. lapkričio 30 d. Prezidentas A. Smetona patvirtino naujos formos šešių galų kryžių, bet paliko pavadinimą "Už Tėvynę". 1920 m. vasario 3 d. Prezidento įsakymu apdovanojimas buvo pavadintas Vyties kryžiumi. Pasižymėjusių karių kovose su bermontininkais apdovanojimas buvo tęsiamas jau Vyties kryžiumi.

Vienas iš kritiškų atsikuriančios Lietuvos valstybės gyvenimo momentų buvo 1920 m. vasario 21-23 d. Panemunės kareivių sukilimas Kaune. Už pasižymėjimą malšinant sukilėlius 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanoti 3 karininkai, o 2-ojo laipsnio Vyties kryžiumi 2 karininkai.

Nuo 1919 m. balandžio į Lietuvą nuolat brovėsi lenkų kariuomenė. 1920 m. rudenį atkaklios kovos vyko Suvalkijoje. Spalio 9 dieną želigovskininkai užgrobė Vilnių. Lenkai buvo sumušti Giedraičių ir Širvintų

¹¹⁶ CVA. F 929. Ap. 9. B. 357. L.27

¹¹⁷ Krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 13. § 1. 1924 m. sausio 29 d.

kautynėse. Kovų su lenkais metu ir joms pasibaigus einantis Respublikos Prezidento pareigas A. Stulginskis už pasižymėjimą mūšiuose 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanojo 61 karininką, o 2-ojo laipsnio Vyties kryžiumi 5 karininkus.

1921 m. pabaigoje lenkai nedidelėmis grupėmis pradėjo puldinėti Lietuvos sargybas neutraliojoje zonoje Širvintų-Giedraičių apylinkėse. Kaip atsakas nuo 1922 m. gegužės 1 d. iki 1923 m. birželio vidurio neutraliojoje zonoje veikė 4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko kariai partizanai. Už parodytą narsumą aštuoni leitenantai buvo apdovanoti Vyties kryžiumi. 1923 m. vasario 12-14 d. už pasižymėjimą ginant Valkininkų-Rūdiškių barą buvo apdovanoti Vyties kryžiumi šeši 6-ojo Menų pulko karininkai.

Pasibaigus nepriklausomybės kovoms krašto apsaugos ministro Balio Sližio įsakymu 1923 m. gegužės 5 d. buvo sudaryta pirmoji Vyties kryžiaus ordino taryba, kuri parengė apdovanojimų pirmosios rūšies Vyties kryžiumi sąrašą. 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi buvo apdovanota 32 karininkai, o 2-ojo laipsnio Vyties kryžiumi-5 karininkai. Jų tarpe už Klaipėdos krašto išvadavimą 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi buvo apdovanoti 4 karininkai. Tai buvo paskutinis apdovanojimas pirmosios rūšies Vyties kryžiumi.

Mūšiuose su priešais žuvo 18 Lietuvos karininkų Vyties kryžiaus kavalielių.

1920-1926 m. antrosios rūšies Vyties kryžiumi buvo apdovanojami karininkai už veiklą išaiškinant POW, už nuopelnus žvalgybos srityje, už kariuomenės aprūpinimą, už darbštumą atliekant pareigas. Pirmasis apdovanojimas antrosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi buvo vyr. ltn. Vladas Gričius, o paskutinis antrosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanojimas 2-ojo pėstininkų pulko mjr. V. Steponaitis. Daugiausia, net 33 karininkų antrosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi apdovanojimas 1926 m. birželio 7 d. Lietuvos Prezidento A. Stulginskio aktu.

Vyties kryžių ženklus gamino Karo invalidų komiteto gravečių dirbtuvės. 1921 m. rugpjūčio mėnesį Krašto apsaugos ministerijos Tiekimų vadybos Ūkio dalis pradėjo kariniams daliniams tame tarpe ir karininkams išduoti pagamintus Vyties kryžius.

Résumé

Officiers chevaliers de l'ordre de la croix de Vytis, 1919-1926, Vincas Ruzas.

(Musée national lituanien)

Le 30 juillet 1919 le gouvernement provisoire de la Lituanie a créé l'ordre de la croix « Pour la patrie » pour récompenser les officiers et les soldats qui se sont distingués au moment des combats contre les Bolcheviques. Sur ordre du président du gouvernement les 220 premiers soldats ont reçu la croix « Pour la patrie » premier grade le 22 août 1922. Parmi les décorés se trouvaient 40 officiers. Parmi eux, les trois officiers qui s'étaient le plus distingués ont reçu la croix « Pour la Patrie » deuxième grade. Une fois les combats contre les Bolcheviques terminés et d'ici la fin de l'année 1919, 96 officiers ont reçu la croix « Pour la Patrie », premier grade et 16 officiers ont reçu la croix « Pour la patrie » deuxième grade.

Les partisans de Bermontas ont été vaincus en novembre 1919. Le premier officier récompensé par la croix « Pour la patrie » premier grade pour sa bravoure et sa conduite exemplaire sur le territoire occupé par les partisans de Bermontas fut le commandant officier de Siauliai A. Birontas. Les combats contre les partisans de Bermontas achevés, 9 officiers ont été récompensés par la croix « Pour la patrie » premier grade et 4 officiers par la croix « Pour la patrie » deuxième grade. Le 30 novembre 1919 le président A. Smetona a confirmé la nouvelle forme de la croix, désormais à six branches. Son nom est resté le même « Pour la patrie ». Le 3 février 1920, sur ordre du président, cette décoration a été nommée croix de Vytis. Les soldats s'étant distingués lors des combats contre les partisans de Bermontas ont été désormais récompensés par la croix de Vytis.

Un des moments critiques dans la vie du gouvernement lituanien en pleine reconstruction a été le soulèvement des soldats de Panemune à Kaunas du 21 au 23 février 1920. Trois officiers ont été récompensés par la croix de Vytis premier grade et 2 officiers par la croix de Vytis deuxième grade pour s'être distingués lors de la répression du soulèvement.

Des le premier avril 1919, l'armée polonaise ne cessa de s'infiltrer sur le territoire lituanien. A l'automne 1920 des combats acharnés eurent

lieu dans la région de Suwalki. Le 9 octobre les hommes de Zeligovski prirent Vilnius. Les Polonais ont été battus lors des batailles de Giedraiciai et de Sirvintos. Lors de combats contre les Polonais et une fois ceux-ci achevés, le président de la République lituanienne A. Stulginskis a décoré 61 officiers de la croix de Vytis premier grade et 5 officiers de la croix de Vytis deuxième grade pour s'être distingué pendant les combats. Vers la fin de l'année 1920, les Polonais par petites troupes commencèrent à attaquer les sentinelles lituaniennes dans la zone neutre des environs de Sirvintos-Giedraiciai. En guise de réponse les partisans soldats du régiment d'infanterie Mindaugas, roi de Lituanie sont entrés en action dans la zone neutre du 1er mai 1922 au 23 juin 1923. Pour leur bravoure 8 lieutenants ont été décorés de la croix de Vytis. Six officiers du sixième régiment de Pilenai ont été récompensés par la croix de Vytis pour s'être distingué lors de défense de ligne de front Valkininkai-Ru-diskiai du 12 au 14 février 1923.

Une fois les combats pour l'indépendance achevés, sur ordre du ministre de la Défense Balys Slizys, le conseil de l'ordre de la croix de Vytis, composé pour la première fois le 5 mai 1923, prépara la liste des décorations de l'ordre de la croix de Vytis première classe. Trente-deux officiers ont été décorés de la croix de Vytis premier grade et 5 officiers de la croix de Vytis deuxième grade. Quatre officiers ont été décorés de la croix de Vytis premier grade pour la libération de la région de Klaipėda. Ce furent les dernières décorations de l'ordre de la croix de Vytis première classe. Dix-huit officiers lituaniens, chevaliers de la croix de Vytis moururent lors de combats contre les ennemis.

De 1920 à 1926 des officiers furent récompensés de la croix de Vytis deuxième classe pour leur action mettant à jour POW, pour leurs mérites dans le domaine de l'espionnage, pour l'approvisionnement de l'armée pour leur conduite exemplaire. La première personne décorée par la croix de Vytis deuxième classe premier grade fut le lieutenant en chef Vladas Gričius, et le dernier a été le major du deuxième régiment d'infanterie V. Steponaitis. Sur acte du président lituanien A. Stulginskis le plus grand nombre d'officiers, trente-trois, ont été décorés en même temps de la croix de Vytis deuxième classe premier grade le 7 juin 1926.

Les croix de Vytis sont fabriquées dans les ateliers de gravure du comité des invalides de guerre. En août 1921 le département d'approvisionnement du ministère de la Défense a commencé à distribuer les croix de Vytis aux unités de soldats et dans le même temps aux officiers.